

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Тернопільський національний економічний університет

Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій

Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

ПАСІЧЕНКО Юлія Сергіївна

**Сучасний стан і завдання інтенсифікації галузі
рослинництва / The current state and objectives for
intensification of the livestock industry.**

спеціальність: 8.03050401 – Економіка підприємства

магістерська програма – Економіка і фінанси підприємств агропромислового виробництва

Магістерська робота

Виконала студентка групи

ЕФАПзм – 21

Ю.С. Пасіченко

Науковий керівник:

д.е.н., професор, В.І. Копитко

Магістерську роботу допущено
до захисту:

«__» _____ 20__р.

Завідувач кафедри

_____ **Р.Ф. Бруханський**

ТЕРНОПІЛЬ - 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Наукові основи ефективності виробництва продукції рослинництва..	6
1.1. Рослинництво як основна галузь сільського господарства.....	6
1.2. Проблеми розвитку галузей рослинництва в сучасних умовах.....	15
1.3. Інтенсифікація виробництва продукції рослинництва.....	23
Висновки до розділу 1.....	37
Розділ 2. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва та його ефективність у ТОВ «Поділля Елеватор».....	38
2.1. Організаційно-економічні умови виробництва рослинницької продукції.....	38
2.2. Спеціалізація та організація виробництва продукції рослинництва.....	49
2.3. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва.....	57
Висновки до розділу 2.....	64
Розділ 3. Перспективи розвитку рослинництва і підвищення його ефективності у ТОВ «Поділля Елеватор».....	65
3.1. Поліпшення балансу земельних угідь та проектування урожайності сільськогосподарських культур.....	65
3.2. Обґрунтування розмірів посівних площ, виробництва продукції та її розподіл.....	70
3.3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.....	82
Висновки до розділу 3.....	90
Висновки і пропозиції.....	91
Список використаної літератури.....	93

ВСТУП

Актуальність теми. Головною метою функціонування аграрного сектора України є формування конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, спрямованого на вирішення економічних, соціальних завдань та забезпечення продовольчої безпеки країни. Сільське господарство є продовольчою базою для населення і джерелом сировини для промисловості.

Рослинництво є комплексною галуззю сільського господарства. Її продукція становить більше половини валового виробництва продукції сільськогосподарського виробництва. Галузь рослинництва є визначальною у розвитку інших галузей, особливо тваринництва, оскільки його кормова база створюється переважно в цій галузі.

Забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку рослинництва є одним із головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку в агропродовольчих товарах, але й за наявності відповідних можливостей – формування потужного їх експортного потенціалу.

У наукових дослідженнях вивчалися та узагальнювалися проблеми й аспекти ефективності виробництва рослинницьких галузей в різні періоди, пропонувалися рекомендації і шляхи розв'язання тих чи інших економічних проблем забезпечення ефективного функціонування цієї провідної галузі господарського комплексу країни.

Однак залишаються важливими питання щодо цілей і параметрів як розвитку, так і забезпечення високої ефективності виробництва в рослинництві, принципів його функціонування, застосування окремих інструментів цінової та іншої підтримки сільськогосподарських товаровиробників, перспектив досягнення узгодженої аграрної політики стосовно розвитку органічного землеробства та виробництва екобезпечної рослинницької продукції.

Виробництво рослинницької продукції є постійною задачею всіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору та спрямоване на формування ринку продовольства. Ефективність розвитку рослинництва формується під впливом багатьох чинників, зокрема ґрунтово-кліматичних, технологічних, біологічних та інших, що ускладнює пошук додаткових можливостей для її підвищення.

Дослідженню проблем підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах в умовах ринкових перетворень присвячені наукові праці В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, А.С. Даниленка, М.Я. Дем'яненка, О.Ю. Єрмакова, І.В. Коновалова, В.І. Криворучка, О.В. Крисального, М.Г. Лобаса, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та багатьох інших учених [13].

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є узагальнення теоретичних положень розвитку галузей рослинництва та підвищення їх ефективності в сільськогосподарських підприємствах.

Для досягнення даної мети в магістерській роботі поставлено вирішення наступних завдань дослідження:

- систематизувати наукові основи ефективності виробництва продукції рослинництва;
- визначити сутність ефективності виробництва та обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку галузей рослинництва;
- дослідити специфіку розвитку рослинництва;
- дати оцінку сучасного стану ефективності виробництва рослинницької продукції в ТОВ «Поділля Елеватор»;
- обґрунтувати перспективи розвитку рослинництва і шляхи підвищення його економічної ефективності в досліджуваному господарстві.

Об'єктом дослідження є рослинницька галузь у ТОВ «Поділля Елеватор» Білогірського району Хмельницької області.

Предметом дослідження є процес формування ефективності виробництва рослинницької продукції та напрями його підвищення.

Методи дослідження. Науково-методичною основою дослідження послужило застосування діалектичного методу пізнання, системного підходу до вивчення економічних процесів ефективності функціонування галузі рослинництва, наукових економічних теорій, результатів економічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчих і нормативних актів з питань забезпечення ефективності виробництва рослинницької продукції, власних спостережень.

Джерелами інформації для проведення досліджень були використані статистичні дані Державної служби статистики України, річна звітність ТОВ «Поділля Елеватор», розробки науково-дослідних установ, статистичні щорічники, періодичні фахові видання і монографічна література за темою магістерського дослідження.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел. Обсяг магістерської роботи становить 96 сторінок комп'ютерного тексту, містить 25 таблиць, 3 рисунка. Список використаних джерел нараховує 41 найменування на 4 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ I

НАУКОВІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1. Рослинництво як основна галузь сільського господарства

Найважливішою галуззю сільського господарства в нашій країні є рослинництво, яке виробляє близько 60 % продукції сільського господарства.

Рослинництво - це галузь сільського господарства, основне завдання якого - вирощування рослин для отримання продукції, що задовольняє потребу людини в їжі, кормів для тварин, сировини для переробної промисловості.

Основу його складає землеробство - господарська діяльність, пов'язана з обробкою землі. Використовуючи землю як засіб виробництва люди досягають позитивних результатів, направляючи свою працю на отримання рослинної продукції, яка використовується для забезпечення харчування людей та розвитку тваринництва.

Зелена рослина виступає головним предметом і знаряддям праці в рослинництві, а ґрунт - головним засобом сільськогосподарського виробництва. Рослинництво тісно пов'язано з іншою галуззю сільського господарства - тваринництвом, якому воно дає грубі, соковиті і концентровані корми і отримує від нього органічні добрива, необхідні для землеробства.

Без зелених рослин неможливе життя людини і тварин. Рослини акумулюють енергію сонячного світла і перетворюють її в енергію хімічних зв'язків, приховану в молекулах вуглеводів, білків, ліпідів, вітамінів, біологічно активних сполук. Людина використовує органічні речовини рослин для харчування, годування домашніх тварин і птахів, опалення, виготовлення одягу, в якості будівельних матеріалів, для переробки та отримання багатьох інших засобів існування. [30,с.110].

Провідна роль у структурі рослинництва належить зерновим господарству, яке є основою всього продовольчого комплексу. Під зерновими культурами - пшениці, рису, кукурудзи, ячменю, вівса та жита зайнято близько половини всієї посівної площі світу. Їх посіви займають 1/2 ріллі світу, а в окремих країнах - ще більше (наприклад, в Японії 96%).

Зерно та зернопродукти - друга за вартістю (після м'яса і м'ясопродуктів) стаття в світовому сільськогосподарському товарообороті.

Найважливішими завданнями рослинництва є всемірне підвищення родючості ґрунтів і врожайності, зростання виробництва зерна, кормів та іншої продукції на основі застосування зональних науково обґрунтованих систем землеробства.

Технічні культури вирощуються для отримання технічної сировини в різних галузях промисловості. Їх можна поділити на кілька груп залежно від продукту, який утворюється при їх використанні (рис.1.1).

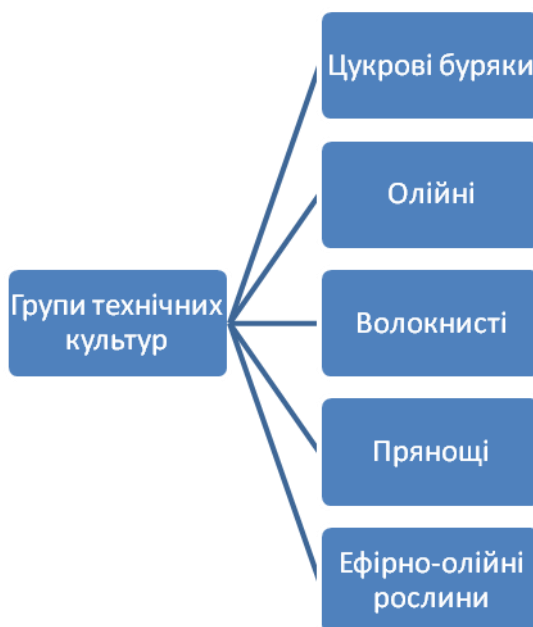

Рис.1.1. Групи технічних культур

Технічні культури вирощують заради одержання сировини для виробництва різноманітних продовольчих і промислових товарів. Найбільше значення мають цукрові буряки, цукрова тростина; олійні - соняшник, олива, арахіс, плоди олійної пальми, рапс, волокнисті - бавовник, льон, коноплі та

ін. Важливу роль відіграють також культури, з яких виготовляють тонізуючі речовини - особливо чай, кава, какао, наркотичні речовини - тютюн, олійник, мак та ін.; прянощі - перець чорний та червоний, гвоздичне дерево, мускатник та інші; а також каучуконоси (гевея) корнові, лікарські, ефірно-олійні рослини.

Льон-довгунець є одним з найбільш поширених рослин даного виду. Він веде своє походження ще з часів стародавнього землеробства в субтропічному і помірному поясах. Льонарство дозволяє отримувати високоякісну сировину для текстильної промисловості. Іншим представником технічних культур є картопля. У нашій країні вона має дуже важливе продовольче і кормове значення, плюс служить в якості сировини для виробництва крохмалю і спирту.

Цукрова галузь рослинництва займається вирощуванням цукрових буряків та тростини. Останню в Україні неможливо обробляти через особливі кліматичні умови. Саме тому єдиним джерелом харчового цукру є цукрові буряки, в складі якої міститься більше 20-25 % корисної речовини.

Крохмальне виробництво тісно пов'язане з іншими галузями рослинництва, так як дана речовина є і в зернових, і в круп'яних, і в коренеплідних культурах. Крохмаль виробляється з бульб картоплі, кукурудзи, рису. Він застосовується в харчовій промисловості для отримання глюкози, патоки, а також в текстильній – для обробки тканин. Але безсумнівно, найбільше значення крохмаль має в целюлозно-паперовій промисловості, де використовується в якості наповнювача [3, с.37].

Медичні препарати, вироблені з рослин, складають 40 % від всіх лікарських засобів на світовому ринку. Дані фармацевтичні препарати відрізняються стійким терапевтичною дією і вкрай рідко викликають побічні ефекти.

З найдавніших часів текстильні культури вирощуються для отримання волокна. У світовому господарстві найбільші площі зайняті бавовником, джгутом, коноплями; в Україні – це льон.

Бавовник – є сировиною для текстильної промисловості. З довгих волокон виробляються тканини вищих сортів. Короткі йдуть на виготовлення вати і паперу. Конопля обробляється для отримання волокна, що відрізняється підвищеною міцністю, тому його використовують для вироблення таких тканин, як качка, полотно, брезент.

Каучуконоси є рослини, з яких можна отримати натуральний каучук. Основна область його застосування – це виробництво гумових виробів. Головним джерелом природного каучуку є гевея. Її батьківщина – Бразилія, але сьогодні дане дерево виростає в багатьох тропічних країнах. В даний час фахівці провідних автомобільних компаній вивчають можливості використання натуральних джерел каучуку для виробництва свого товару.

Коренеплоди – рослини, які вирощуються заради соковитих підземних органів. Вони вживаються в їжу в сирому і вареному вигляді, корисні для здоров'я, містять безліч вітамінів для росту і розвитку людського організму. Наприклад, моркву вживають в їжу (сам коренеплід), а також застосовують її насіння для приготування настоїв, лікарських препаратів. У медицині вона використовується при авітамінозах.

Бульбоплоди – це рослини, у яких на бічних коренях або підземних стеблах формуються бульби. Вони служать в якості їжі для людини, надходять на корм худобі або використовуються в якості сировини для переробки. Серед них найбільшого поширення набула картопля, її технічні і столові сорти. Останні мають прекрасні смакові якості, але вони менше містять крохмалю, ніж технічні культури.

Олійні культури – це, перш за все, плоди та насіння, багаті жиром. Вони використовуються для отримання масла (соняшник, гірчиця, рапс, кунжут).

Соняшник є основною олійною культурою, яка має високі смакові якості. На його частку припадає близько 50-55 % від загальної кількості рослинного масла, що виробляється в нашій країні [29, с.327].

Виробництвом ефіроолійних культур (коріандр, аніс, кмин, фенхель) своє широке застосування знайшли в хлібопекарській, кондитерській, фармацевтичній, лікєро-горілочній та в деяких інших галузях виробництва.

Кормові трави мають велике значення для тваринництва. Їх висівають для одержання сіна, сінажу, трав'яного борошна, а деякі обробляють для отримання насіння з високим вмістом білка. Вони є джерелом протеїну, мінеральних речовин і вітамінів. До кормових трав, з родини злакових, відносяться вика, конюшина і тимофіївка.

Силосні культури – це рослини, вирощувані в якості корму для тварин. Силос має високі поживні властивості. Він порівняний зі свіжою травою по калорійності, вітамінності і іншим властивостям, тому є цінним кормом. Силос сприяє поліпшенню травлення і засвоєння інших більш грубих кормів. Дуже добре підходить для всіх трав'яних тварин і птахів. Найпоширенішими силосними культурами є кукурудза і соняшник.

Кормові коренеплоди добре зберігаються і дозволяють урізноманітнити раціон сільськогосподарських тварин особливо в зимовий період. Вони відрізняються стабільністю врожаю. Їх найпоширеніші представники – цукрові буряки і морква, які є цінними кормовими культурами, багатими каротином для швидкого і правильного розвитку молодняка.

Рослинництво відіграє величезну роль як джерело продовольчих товарів і виробничої сировини, і його розвиток є ключовим фактором у забезпеченні продовольчої безпеки. Тобто показники зростання всіх галузей рослинництва повинні бути на рівні, достатньому для здоров'я всього населення країни. Зокрема, частка іноземного продовольчого імпорту не повинна перевищувати цифру в 30-35 %. Для України цей показник дорівнює 33 %, що говорить про критичне становище сільського господарства [13, с.205].

Несприятлива ситуація в країні в кризових 90-х роках ХХ ст. спричинила за собою різке скорочення обсягів державної підтримки

агропромислового комплексу (АПК) країни і, як наслідок, загальне погіршення стану всіх галузей АПК, що відбивається і на сучасному етапі розвитку рослинництва в тому числі.

Результатом реформування економіки в пострадянському періоді країни стало суттєве зниження рівня виробництва і обсягів споживання продовольства. Одночасно стратегія лібералізації торговельних відносин сприяла насиченню ринку імпортними продуктами при низькій якості товарів і зниженому вживанні населенням основних цінних видів сільськогосподарської продукції. Становище дещо змінилося, починаючи з 2000 року, коли в рамках розвитку АПК і державної програми підтримки сільського господарства почався планомірний ріст виробництва і зростаюче споживання продуктів харчування.

В даний час розвиток рослинництва в країні знаходиться на складному етапі реформування з усіма наслідками, що впливають проблемами і труднощами сьогоденного періоду. Послідовно вирішується проблема дефіциту окремих видів продовольства, причина якого полягає в істотному розходженні рівня доходів різних верств населення. Для поповнення нестачі виробництва потрібно закономірний приріст в обсязі продукції рослинництва.

Досягається поставлена мета зміною традиційної територіальної спеціалізації рослинництва. Зокрема, відбувається географічне зміщення з основних районів в зони з менш сприятливими кліматичними умовами і прихованим потенціалом розвитку – вирощування пшениці просувається на північ (Полісся), значно розширюються райони під буряк, соняшник. Ведуться роботи по поліпшенню стану зрошуваних земель.

Зазначені заходи поряд зі зміцненням матеріально-технічної бази, розвитком різних форм господарювання та виробництва, посиленням конкурентної боротьби, реалізацією різних програм сприяють формуванню нових завдань і рішень у розвитку вітчизняного рослинництва [30, с.59].

Як одна з найважливіших галузей сільського господарства і економіки країни в цілому, рослинництво включає в себе різні напрямки – від обробітку культур в овочівництві і зерновому господарстві до баштанництва та плодівництва. Продукти рослинництва життєво необхідні для харчування людства і підтримки рівня виробництва легкої промисловості та тваринництва. З цієї причини темпи розвитку рослинництва неминуче позначаються на стані економіки країни і рівні життя населення.

Фактори рослинництва надзвичайно впливають на показники його розвитку. З огляду на тісний зв'язок рослинництва з різними сферами життя суспільства і народного господарства, відзначається ключовий вплив ряду факторів на успішний розвиток цієї галузі сільського господарства.

Більше 50 % валової продукції сільськогосподарського виробництва припадає на рослинництво, під яке зайняті сотні гектарів ріллі та оброблюваних земельних угідь. Активне освоєння пустельних і степових районів з подальшим їх зрошенням і обробітком в радянський період змінилося акцентуванням уваги на зрошуваних землях.

В рамках державної програми проведено заходи щодо зміни звичної багаторічної територіальної спеціалізації вирощування культур – з традиційних районів в менш придатні зони для вирощування певної культури. Зокрема, створення спеціальних морозостійких сортів пшениці, скоростиглих плодів і розвиток тепличних технологій створює перспективи подальшого розвитку полярного землеробства. Значно розширюється ареал вирощування буряка, олійних і прядильних культур.

Розвиток різних форм виробництва. Принципи багатокладної економіки сприяють одночасному співіснуванню великих аграрних формувань з фермерськими та особистими селянськими господарствами (ОСГ). Справжній етап відзначається збільшенням ролі ОСГ у виробництві основних культур, необхідних для населення в першу чергу. Великі аграрні підприємства не здають позицій у виробництві продукції, що вимагає високого технічного оснащення та ефективну схему роботи з промисловими

підприємствами – зерна, соняшнику, цукрових буряків. ОСГ займають пріоритетні позиції у виробництві картоплі та інших плодово-ягідних і овочевих культур, що мають постійний попит у населення. Можливість цілорічної виручки сприяє розвитку рослинництва в даному напрямку [34, с.96].

Розвиток рослинництва нерозривно пов'язаний з різними галузями економіки та життя країни, впливаючи на показники продовольчої безпеки країни, незалежності від імпорту, безперебійного постачання промисловості сировиною і населення продуктами харчування. За останні кілька десятиліть вітчизняне рослинництво зазнало докорінні зміни, викликані соціальними, політичними та науково-технічними факторами [37, с.86].

Основні критерії розвитку рослинництва. Відмінною рисою сучасного рослинництва є формування різних форм власності виробників сільськогосподарської продукції – поряд з великими аграрними підприємствами успішно існують кооперативи, фермерські господарства та особисті підсобні господарства. Звичайно, переважна частина виробництва (близько 80 %) припадає на спеціалізовані господарства, оскільки вони володіють можливостями для сучасного матеріально-технічного оснащення, переробки та доставки продукції до промислових підприємств. Але дрібні підсобні господарства служать основним джерелом цінних продуктів харчування з щоденним попитом – картоплі, плодів, овочів, ягід.

Велику частину споживаного сьогодні продовольства забезпечує рослинництво. Основною галуззю землеробства є вирощування таких зернових культур як пшениця, жито, овес, кукурудза, гречка і багато інших, посіви яких займають половину всієї ріллі світу. В останні десятиліття кількість населення на Землі постійно збільшується, а разом з нею зростає проблема забезпечення всіх жителів їжею. Це надзвичайно актуально, оскільки вже при сучасному рівні населення 1/3 планети голодує [21, с.320].

Зниження рівня зернової галузі викликано різким скороченням державної підтримки сільських виробників та диспаритетом цін на зерно і

придбані для виробництва промислові товари. Порушення принципу еквівалентності особливо яскраво виражено в цінах на паливо, енергоресурси, мастильні матеріали і продукцію рослинництва. Брак техніки, її зношеність і низька надійність товаровиробників приводить щорічно до втрати 20 млн. тонн зерна. Не дозволяє збільшити виробництво зерна нестача коштів на мінеральні добрива, при цьому обробіток ґрунту проводиться тільки за мінімальною технологією, при якій не вдається підвищити врожайність. Низька забезпеченість технікою і технологічне відставання призводить до того, що щорічно до 14 % врожаю залишається на полях, ще близько 11 % втрачається через технічну недосконалість. Втрати становлять приблизно 25% від усього врожаю, при цьому втрати зерна в непристосованих приміщеннях збільшилися за останні роки в 2-3рази.

Важливою проблемою розвитку рослинництва є безперервний пошук регуляторів росту рослин. При зберіганні коренеплодів відбувається втрата маси від цвілі і гнилі. Це є результатом грибних захворювань. Для придушення розвитку грибів застосовується комплекс препаратів (фунгіцидів) використовуваних разом з регуляторами росту.

Ще одним завданням є підвищення стійкості сільськогосподарських сортів рослин в несприятливих кліматичних умовах. Селекція рослин на користь підвищення рівня продуктивності призводить до зниження стійкості рослин в несприятливих умовах. Створення єдиної ефективної системи для розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на сьогоднішній день залишається одним з основних завдань, що стоять перед рослинництвом.

1.2. Проблеми розвитку галузей рослинництва в сучасних умовах

На сучасному етапі розвитку сільського господарства України все більш помітною стає необхідність дослідження та збереження однієї з основних галузей - рослинництва. Вивчення внутрішніх закономірностей галузі та її ланок – рослинництва є неможливим без використання методів статистичної науки та статистичної оцінки. При цьому необхідно враховувати, що рослинництво має ряд особливостей, порівняно з іншими галузями виробництва.

Особливістю розвитку рослинництва як галузі сільського господарства є порівняно висока питома вага селянських, фермерських і особистих підсобних господарств у виробництві зернових, цукрових буряків, овочів та інших видів продукції. Це зумовлює потребу у статистичному дослідженні сучасних тенденцій змін посівних площ і обсягів виробництва продукції.

Сільське господарство є однією із найважливіших галузей народного господарства України. В Україні постійно існує підвищена увага до зернового господарства, враховуючи, що зернові культури становлять основу продовольства для людей, забезпечують кормовий раціон для тварин та птиці. Під зерновими культурами зайнято майже 58% всіх посівних площ, на території окремих регіонів ця цифра змінюється з 46 % в Карпатському регіоні до 70% — в Криму. Значні посівні площі під зерновими знаходяться на території Степового регіону — 5,7 млн. га або 37% від загальної площі під зерновими культурами в Україні, на території Поліського регіону відповідно 2,8 млн. га або 18 %, на території Подільського регіону відповідно 3,5 млн. га або 22%, на території Донбаського регіону — 2,2 млн. га або 14,3 %.

Сільське господарство України – найстаріша і найважливіша галузь національної економіки, що має стратегічне значення для господарства країни: воно дає продукти харчування для населення, корми для сільськогосподарських тварин та сировину для багатьох галузей промисловості – в першу чергу, харчової та легкої. Причому значення сільськогосподарського виробництва з часом тільки зростає.

Виробництво продуктів рослинництва як процес біологічний ґрунтується на використанні трьох його природних засобів: живих рослин, ґрунту, клімату. Сільськогосподарські рослини – безпосередні і єдині виробники органічної продукції, створюють її в процесі фотосинтетичної діяльності за період вегетації. Ґрунт – головне джерело постачання рослин мінеральними речовинами і вологою. Кліматичні ресурси середовища, що оточує рослини, безпосередньо впливають на фотосинтез, поглинання води і мінеральних речовин з ґрунту, визначають характер та інтенсивність біохімічних процесів, що протікають у рослинах і, як наслідок, якість і кількість врожаю [7, с.59].

Людина впливає на продуктивність рослин шляхом відбору для обробітку кращих видів, сортів і створення нових продуктивних форм, а також за допомогою агротехнічних методів, спрямованих на адаптацію існуючих форм і створення кращих зовнішніх умов для життя рослин, які враховують фактори фотосинтезу, мінерального живлення, захисту від несприятливих зовнішніх явищ. Особливо широко проводяться агротехнічні заходи по підвищенню родючості ґрунтів, створення більш сприятливого для рослин водного та харчового (мінерального) режимів ґрунту. У меншій мірі людині доступні засоби перетворення і регулювання кліматичних умов, хоча сама можливість обробітку і географічного розміщення культурних рослин на території країни визначається насамперед наявністю необхідних для цих рослин теплових та інших кліматичних умов. Завдання отримання високих стійких врожаїв культурних рослин вирішується шляхом приведення в найбільш ефективну взаємодію вищеназваних умов рослинництва.

У світлі агробіологічної науки урожай культурних рослин – це результат розвитку їх в певних умовах, результат взаємодії рослин із середовищем під впливом діяльності людини. Продуктивність і властивості сільськогосподарських рослин обумовлені як спадковістю, так і середовищем. Тому для отримання найвищої продуктивності

сільськогосподарських культур необхідно вдосконалювати природу самих рослин (селекція кращих сортів), створювати оптимальні умови для росту і розвитку рослин [23, с.99].

Сільськогосподарське рослинництво зародилося не вчора, і населення України традиційно займалося цією справою протягом багатьох сотень і тисяч років. Згодом змінювалися уклади життя, знаряддя праці, системи землеробства, а також і основні культури: замість домінуючих зернових – жита, пшениці, ячменю, вівса, проса, бобових, капусти, ріпи – з'явилися картопля, томати, буряк, кукурудза, соняшник та інші. Величезне напруження і розорення сільськогосподарського виробництва спостерігалося в період воєн, яких на території України було чимало. Але саме завдяки сільському господарству народ виживав в лихоліття, відновлювалося і розвивалося далі господарство.

Найважливіше значення для України в її новій історії мало впровадження механізованого обробітку землі. Це зумовило виникнення у сільськогосподарському виробництві високомеханізованих агропідприємств, яка складала базу тваринництва, переробної та легкої промисловості. Важливе значення для розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні мали так само осушення боліт (меліорація), будівництво доріг, електрифікація, завдяки яким значною мірою змінився патріархальний уклад сільського життя, на селі з'явилися вчителі, лікарі і стали затребуваними нові фахівці: механізатори, електрики, агрономи і т. д.

В сучасний період стали з'являтися нові негативні тенденції, часто підкріплені псевдонауковими рекомендаціями. Як приклад можна навести рекомендації не витратити дороге паливо для тракторів і комбайнів на полях для вирощування пшениці та кукурудзи на зерно в Україні, оскільки необхідну кількість зерна можна закупити в інших країнах, що спеціалізуються на вирощуванні цих культур.

Сьогодні відродження та сталий розвиток сільського господарства неможливі без формування ефективного конкурентоспроможного

агропромислового виробництва, що забезпечує продовольчу безпеку країни, інтеграцію у світове сільськогосподарське виробництво і нові ринки продовольства. Сільськогосподарську продукцію потрібно отримувати в стислі терміни, з дотриманням всіх технологічних параметрів. Комплексна механізація технологічних операцій повинна поєднуватися з використанням мікропроцесорної техніки і автоматизованих систем управління.

Ефективність і стабільність (стійкість) сільськогосподарського виробництва може бути підвищена за рахунок подальшого поліпшення сортових властивостей і реалізації потенційних можливостей сільськогосподарських рослин у поєднанні з енерго- і ресурсозбереженням всіх технологічних процесів, що дозволить збільшити окупність інвестицій. Ці складові сучасних агротехнологій, а також впровадження новітніх досягнень селекції, біотехнології, агрономії дозволять перетворити сільськогосподарське виробництво в різновид високорозвиненого індустріального [18].

Існуюча в державі система землеробства передбачає:

- оптимізацію землекористування; структуру посівних площ, організовану в сівозміни;
- розвиток зональних систем землеробства, основу яких повинні складати рентабельні технології обробітку певних сільськогосподарських культур;
- інноваційні технології обробітку культур, включаючи нові сорти насіння, обробіток ґрунту, добрива, захист рослин від дії несприятливих чинників середовища, бур'янів, шкідників і хвороб.

При правильній організації системи землеробства на «виході» (як результат) можна отримати розширене відтворення ґрунтової родючості, збір необхідної кількості і якості продукції, природоохоронні ефекти. А на «вході» ефективність цієї системи визначається такими факторами, як

грунтово-кліматичні, матеріально-технічні, організаційно-економічні, фінансово-цінові, соціальні та морально-психологічні [20, с.12].

Вирішення зернової проблеми в Україні практично те ж, що і в світі: інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Її досягають звичайним селекційним шляхом, високою агрокультурою з повсюдним використанням механізації, автоматизації, комп'ютеризації агротехнологічних процесів, а також різноманітних ефективних хімічних засобів і широким застосуванням молекулярної генетики, біотехнології, виведенням генно-модифікованих культур.

Від вирішення цих питань залежить забезпечення населення не тільки хлібом, а й молоком та іншими продуктами тваринництва, тому підвищення виробництва зерна залишається ключовою проблемою рослинництва. Ця ж проблема важлива вже з іншого боку – екологічного. Саме шляхом підвищення врожайності потрібно йти до збільшення валового збору зерна, оскільки розширювати орні площі немає можливості, таких неосвоєних земель у нас вже не залишилося. В першу чергу, потрібне збільшення площі під високоврожайними культурами і скорочення під низьковрожайними. Це особливо важливо тому, що площа землі, яка використовується для сільськогосподарських потреб в розрахунку на душу населення, поступово зменшується, а продуктів сільського господарства потрібно все більше. У зв'язку з цим першочергового значення набуває ефективне використання факторів інтенсифікації, пов'язаних з основними напрямками науково-технічного прогресу в сільському господарстві. Це комплексна механізація і електрифікація виробництва, хімізація – широке застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин, меліорація земель, використання досягнень науки, світового досвіду [23, с.99].

Збільшивши виробництво зерна, можна успішно забезпечити населення різноманітними продуктами харчування, підвищити продуктивність тваринництва, створити необхідний державний резерв зерна і забезпечити продовольчу безпеку країни.

Сільськогосподарське виробництво характеризується такими особливостями, як [30, с.563]:

- сезонний характер;
- зональність (грунтовий кадастр земельних угідь);
- велика різноманітність рослин і способів їх агротехніки, правильна сівозміна.

Сільське господарство залежить не тільки від комплексу виробничих факторів, а й природних (рослини, ґрунт, клімат і ін.) в тому числі постійної загрози стихій і загибелі врожаю. Головна спрямованість його діяльності – створення умов для безперервного забезпечення рослин основними факторами життя в оптимальних кількостях. Успішне ведення сільськогосподарського виробництва вимагає тісного взаємозв'язку двох основних його галузей: рослинництва і тваринництва.

Важливість останньої особливості сільськогосподарського виробництва для сучасної України пояснюється тим, що в товарному значенні тваринництво дає 2/3 сільськогосподарської продукції і 1/3 – рослинництво. Тому добре організоване тваринництво дає можливість ефективно використовувати деякі продукти землеробства і відходи їх харчової переробки в корми для тварин безпосередньо в господарстві, а технологічні відходи тваринництва застосовувати в якості добрив, що вносяться в ґрунт. Зараз вже є способи обліку кормових одиниць і елементів живлення, що характеризують цінність біологічних кормів для тварин і птахів, з одного боку, і оцінки якостей гною та інших відходів тваринництва з рекомендаціями щодо їх внесення як добрив перед посівом конкретних культур, з іншого. Взаємодія рослинницької і тваринницької науки в господарстві дає можливість не тільки підвищувати надої молока і родючість ґрунту, але і рівномірно протягом річного циклу розподіляти зайнятність працівників і забезпечувати ритмічне надходження доходів господарства.

Раціональне поєднання тваринницької та рослинницької галузей – одне з найважливіших і необхідних умов підвищення продуктивності праці в сільському господарстві, а підвищення продуктивності праці – найважливіша економічна прерогатива сільськогосподарського виробництва. У підвищенні продуктивності сільськогосподарського виробництва важлива роль відводиться також інженерно-технічному прогресу і відповідним наукам. Кожне знаряддя праці, машина, агрегат, комп'ютерна програма створюються з обов'язковим урахуванням агротехнічних, зоотехнічних вимог [29, с.247].

Тепер декілька слів про рослинництво як науку та його роль в розвитку сільськогосподарського виробництва. Сучасна агрономія (від грец. *agros* – поле, *nomos* – закон) являє собою комплекс наук, що включають поряд з рослинництвом і землеробством ще ряд дисциплін – селекцію, фізіологію культурних рослин, фітопатологію та захист рослин, екологію, ґрунтознавство, агрохімію, метеорологію та ін., а також сукупність знань про землеробські галузі сільського господарства. Вона є теорією і практикою рільництва.

Рослинництво – вчення про культурні рослини і їх обробіток. Рослинництво вивчає окремі сільськогосподарські культури, їх біологічні особливості, умови життя і прийоми вирощування, що завершуються отриманням високих врожаїв.

Землеробство – це наука про найбільш раціональне, екологічно, економічно і технологічно обґрунтоване використання землі, формування високородючих ґрунтів з оптимальними показниками для обробітку сільськогосподарських культур. Землеробство як навчальна дисципліна вивчає загальний комплекс умов та прийомів обробітку рослин і підвищення їх врожайності в агрокультурі [32, с.303].

Потенціал України стосовно рослинництва є доволі високим. Родючі землі та клімат дає можливість вирощувати різноманітні культури. Покращення спостерігається у вирощуванні та збиранні зернових,

соняшникових та бобових культур, стабільністю характеризується такі культури як картопля та овочі, а от відчутний спад є відносно цукрових буряків та кормових культур. Але через вищеперелічений ряд актуальних причин розвиток рослинництва не розвивається в бажаних для економіки країни темпах. Тому, уряд та відповідні органи повинні вирішувати цю проблему шляхом розгляду питань щодо підтримки агробізнесу, підвищувати чи закуповувати потужну сучасну агротехніку з інших країн, потрібно зробити і стосовно меліорації земель, зокрема зменшити по-верхневий стік, необхідно запроваджувати також контурну й контурно-меліоративну системи землекористування, використавши напрацьований науковий потенціал, що є в Україні, республіках СНД, за кордоном, а також треба в більших масштабах використовувати методи біотех-нології, зокрема міроклонування, яке дає змогу в стислі строки отримувати високоякісний насінний матеріал.

Розвиток рослинництва, як і всієї агрономічної науки, тісно взаємопов'язаний з практикою сільськогосподарського виробництва. Висновки науки повинні якомога швидше перевірятися практикою і використовуватися. Тільки в цьому випадку можна уникнути грубих помилок і прорахунків. У свою чергу практика виробництва також повинна аналізуватися, узагальнюватися і вдосконалюватися наукою [12, с.15].

У сучасних умовах дослідження вчених в галузі землеробства спрямовані, головним чином, на вирішення питань раціонального використання орної землі, підвищення родючості ґрунтів, підвищення ефективності мінерального живлення і водного режиму окремих культур та агрофітоценозів, посилення біологічної продуктивності рослин і фітоценозів, створення і застосування технологій обробітку окремих культур, захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії, хімічного та радіаційного забруднення, економічно ефективною та екологічно безпечною боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур. Особливе значення надається ландшафтно-екологічному напрямку, що передбачає біологізацію і екологізацію процесів в землеробстві, прийомів основного обробітку ґрунту і

мінімізацію цього обробітку, а також підвищення продуктивності сівозмін з різним насиченням зерновими, зернобобовими, технічними і кормовими культурами. Ці завдання вимагають узгоджених зусиль багатьох наукових колективів.

1.3. Інтенсифікація виробництва продукції рослинництва

Сільське господарство є однією з пріоритетних галузей національної економіки. Розвиток сільськогосподарської галузі сприяє підвищенню матеріального добробуту населення, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу. Водночас, сільськогосподарський сектор виробництва – один з найбільш ризикових секторів економіки, оскільки на його розвиток великий вплив має дія природних факторів та біологічних чинників.

На рівень розвитку сільського господарства впливають такі фактори: слабка система інфраструктури, нестабільна політична та економічна ситуація, висока зношеність техніки, нестабільність та непрогнозованість цін на паливо, відсутність дієвої державної закупівельної політики, низька технологія виробництва, яка дозволяє іноземним конкурентам заповнити вітчизняний ринок, часто дешевими і сумнівної якості товарами, низьковрожайні рослини, які займають значні посівні площі, сільським господарством переважно займаються люди похилого віку, тому що уряд не дає ніякої матеріальної допомоги для залучення молодих людей.

Підвищення рівня інтенсифікації виробництва є однією з найважливіших проблем розвитку економіки на сучасному етапі. Під інтенсивною формою розширеного відтворення розуміють форму, за якої темпи росту показників, що характеризують результати виробництва, випереджають темпи росту витрат на забезпечення їх зростання.

Підвищення рівня інтенсифікації виробництва хоча і зумовлене науково-технічним прогресом, але здійснюється із залученням додаткових ресурсів і у кожний наступний період часу вимагає відповідних витрат. Якщо їх використання у підсумку забезпечує підвищення інтенсифікації

виробництва, то необхідність таких екстенсивних витрат очевидна. Це визначає важливість внутрішніх задач, пов'язаних з вибором найбільш ефективного варіанта реалізації цих витрат, їх кількості і якості, конкретизації програм використання ресурсів у забезпеченні інтенсифікації виробництва.

Факторами підвищення рівня економічної ефективності інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах є наступні:

- формування оптимального рівня забезпеченості технологічного процесу виробничими ресурсами;
- формування оптимальних співвідношень між окремими складовими ресурсного потенціалу підприємства (між основними і оборотними фондами, між силовими і робочими машинами, між поголів'ям тварин і кормовою базою та ін.);
- паритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію;
- впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу;
- використання добрив, засобів захисту рослин і тварин;
- рівень технології і організації виробництва;
- інвестиційний клімат;
- державна аграрна політика.

Сільське господарство – не просто галузь, яка годує і допомагає одягати населення країни. Це коренева система людського суспільства, основа духовних і моральних цінностей. Сільський пейзаж в широкому соціально-економічному сенсі (квітучі високопродуктивні поля, огрядні стада домашніх тварин, упорядковані, з'єднані сучасною дорожньо-транспортною мережею і системою зв'язку поселення з високою якістю життя та спеціальною підготовкою працівників, екологічна чистота навколишнього середовища і т. д.) – обличчя нації, найвірніший показник її моральності і цивілізованості, мудрості політичного керівництва і професіоналізму державного управління економікою і соціальними процесами [1, с.273].

Тривожні тенденції у сфері відтворення продовольства в сучасному світі викликають все більше занепокоєння. За оцінками ФАО, у зв'язку з скороченням орнопридатних земель, високим рівнем витрат на освоєння малопродатних для землеробства угідь, випереджаючим зростанням народонаселення планети (за прогнозами, за 2016-2030 рр. воно може збільшитися з 7,0 млрд. до 8,3 млрд. чоловік) продовольча проблема неминуче буде загострюватися (за тими ж оцінками, темпи приросту продуктів харчування скоротяться в три рази) [22].

З огляду на це, передові країни орієнтують аграрну політику і загальну економічну стратегію держави на інтенсивний шлях розвитку сільського господарства, як надійну гарантію забезпечення продовольчої безпеки і підтримання соціально-економічного благополуччя в суспільстві. Характерний приклад такої національної стратегії показує Швейцарія, яка не має багатьох дармових природних багатств, але досягла процвітання як країна «селян і корів».

Виходячи з передумови, що сільське господарство як первинна базова галузь економіки багато в чому зумовлює благополуччя країни, в Конституції Швейцарії йому приділений особливий параграф, який зобов'язує державу в пріоритетному порядку надавати селянству постійну протекціоністську підтримку. На основі такої аграрної політики вирости сучасні державні інститути, створено стабільну і стійку економіку з високорозвиненою промисловістю, надійною фінансово-банківською системою. Маючи в розрахунку на душу населення сільськогосподарських земель не кращої якості майже в два рази менше, ніж в Україні, швейцарські селяни-власники, зайняті в аграрному виробництві (всього 4% населення), в цілому забезпечують продовольчу безпеку країни, експортуючи значну частину виробленої високоякісної тваринницької продукції.

Вже на початку XVIII ст., коли в межах сучасної України панувало кріпацтво, швейцарські селяни жили і працювали в умовах особистої свободи і права власності, що давало потужні стимули до загального прогресу в

народному господарстві [33, с. 414].

У Німеччині на основі спеціального аграрного законодавства про пріоритет сільського розвитку створені гідні умови для життєдіяльності селянства, забезпечено високоінтенсивний розвиток сільського господарства. Тому при малоземеллі і низькій природній родючості ґрунтів соціально облаштована і динамічна галузь, що володіє земельними угіддями в розрахунку на 1 жителя країни в 2,2 рази менше, ніж в Україні, зараз виробляє понад 90 % необхідного країні продовольства, а трудомістка продукція тваринництва у великих обсягах експортується [22].

Прихильники ідеї «особливого шляху» України можуть сказати, що все це можливо лише у німців, людей активних, які вміють працювати і дотримуватися встановленого в країні суспільно-політичного ладу і підтримувати адекватні йому уклад в особистому житті та систему цінностей. В українців, мовляв, інші орієнтири, зовсім інший менталітет (багато хто все ще очікують, що держава, а не вони самі, забезпечить їх благополуччя). Прихильники концепції «особливого шляху» помилково припускають, що соціальна справедливість і соціальне утриманство – одне і те ж. Україна, як і будь-яка інша країна, в глобальному світогосподарському плані має певну специфіку, що не відкидає пріоритету загальнолюдських цінностей і загальних закономірностей розвитку суспільства. Конструкція «особливого шляху» надумана, «зручна» для виправдання «крутих поворотів», «великих переломів» та інших відступів від цих цінностей і закономірностей.

Все, однак, залежить від зовнішнього середовища, від суспільного буття і перш за все від наявності політичної волі та професіоналізму вищої державної влади. Необхідно постійно і жорстко (в рамках принципів демократії і правової держави) виявляти цю волю у встановленні, з досвіду Німеччини та інших країн, так званого «сукупного функціонуючого порядку», що активізує економічну діяльність в різних сферах, а не тільки безпосередньо у виробничій, господарській.

Звалювати все на якийсь, нібито даний, «окостенілий» український

менталітет, зокрема селянський (як ніби в селі не було колишніх і немає сучасних «культурних» господарів), на винайдений для виправдання безвідповідальності або, навпаки, диктату і сваволі влади, означає і далі задовольнятися ілюзіями і бездіяльністю з їх явною соціальною згубністю. Але тоді є й інше – століттями перевірений дієвий засіб подолання цієї помилкової віри: «Брати в учителя німців, виплачуючи їм підвищену заробітну плату».

На відміну від прихильників концепції «особливого українського шляху» у всіх його часто абсурдних проявах, нинішнє керівництво розуміє, що в умовах посилення глобалізації Україна повинна спиратися на загальні світогосподарські закономірності економічного розвитку, на досвід розвинених країн, зокрема в питаннях забезпечення пріоритету сільського господарства, його активної державної протекціоністської підтримки. Інша справа, наскільки це розуміння втілюється в реальній економічній, зокрема в бюджетній політиці. Тут, на жаль, слова і справи різко розходяться. Технічна і загальна фондооснащеність сільського господарства в розрахунку на 1 га ріллі в розвинених країнах в 4-5 разів перевищує вітчизняні показники, а суми субсидій на ту ж площу різняться на порядок [17].

Влада посилається на обмеженість ресурсів, на затверджені параметри бюджету, в тому числі його аграрної складової. Фінансові можливості будь-якої держави лімітовані, але величезного прогресу в сільському господарстві досягли країни, які формують структуру бюджету відповідно до завдань збалансованого соціально-економічного розвитку, що забезпечує системну модернізацію сільськогосподарського виробництва. Навіть в сусідній з Україною Республіці Білорусь частка аграрного бюджету становить 12 %, а в бюджеті ЄС – понад 40 % проти 1,2 % в Україні (в дореформений період в СРСР ця частка перевищувала 15 %, в роки непу – 7,5 %). Нинішня бюджетна політика в корені суперечить завданню послідовної інтенсифікації сільського господарства, хоча цим шляхом йдуть всі розвинені країни, підтримуючи тим самим загальну структурну збалансованість національного господарства.

Забута проблема: про сутність інтенсифікації сільського господарства. Останнім часом проблема інтенсифікації сільського господарства, яка перебувала в 1960-1970-і роки в центрі гострої дискусії, майже зникла з тематики наукових досліджень у сфері аграрних відносин, а також публікацій в економічних виданнях. У зв'язку з проголошеним курсом на інноваційний розвиток, на модернізацію економіки та її галузей проблеми інтенсифікації сільського господарства як би втрачають свою актуальність. Насправді й інновації, й модернізація виступають лише факторами інтенсифікації, як більш широкого економічного поняття, що відображає якісне перетворення всієї системи ведення сільського господарства [1, с.48].

Базуючись на загальних закономірностях процесу соціально-економічного розвитку, інтенсифікація в сільському господарстві має свою специфіку. Її послідовне здійснення зачіпає важливі аспекти аграрної теорії, перш за все пов'язаних із законом спадної родючості ґрунту, теорією і умовами утворення диференціальної земельної ренти. Спираючись на досягнення науково-технічного прогресу, системні техніко-технологічні перетворення, така інтенсифікація передбачає комплекс заходів щодо забезпечення екологічної стійкості, раціоналізації природокористування.

Разом з тим одним з визначальних чинників інтенсифікації сільського господарства виступає соціально-трудова. Для отримання найбільшого економічного ефекту, широкого використання наукових розробок і практичних нововведень, потрібна висока якість «людського фактора» – це формування, по суті, нового типу працівника, підготовка висококваліфікованих фахівців. Щоб закріпити на селі такі кадри, необхідно створити для них відповідні умови, сучасну соціальну й інженерну інфраструктуру.

Нагадаємо, що інтенсифікацію виробництва прийнято розглядати як «процес розвитку суспільного виробництва, заснований на застосуванні більш ефективних засобів виробництва і більш досконалих форм організації праці і технологічних процесів». Приблизно таке ж визначення цього поняття

дано і в інших наукових та енциклопедичних виданнях.

Що стосується інтенсифікації сільського господарства, то в економічній енциклопедії її сутність визначалася вже як «процес зростання виробництва продукції за рахунок додаткових, послідовно здійснюваних витрат живої і матеріалізованої праці (в інших джерелах – праці і капіталу) на одиницю земельної площі». Подібне визначення зазвичай спиралося на відоме формулювання К. Маркса, який говорив про «концентрацію капіталу на одній і тій же земельній площі». Далі такого підходу наука з тих пір не просунулася [2, с.17].

Тим часом зводити сутність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва до «концентрації» або «послідовних» витрат капіталу на тій же земельній площі, щонайменше, некоректно. Не можна специфічні особливості цього процесу в сільському господарстві, пов'язані з подальшими (додатковими) вкладеннями на тій же земельній площі, розглядати як його економічну сутність. Вкладення капіталу (як додаткове, так і загальне) – це матеріальна основа, важливий, але лише один з факторів інтенсифікації. Головними факторами виступають якісні науково-технічні і соціально-економічні перетворення – «підвищення напруженості», отже, ефективності конкретних речових елементів цього капіталу, конкретних видів і всієї сукупності виробничих ресурсів.

Інша справа, що зростання економічної родючості ґрунту – як узагальнююче вираження результативності цієї напруженості – припускає певний об'єктивно обумовлений рівень матеріально-технічного, ресурсного забезпечення в розрахунку на 1 га земельної площі або голову худоби. Підвищення його до необхідного оптимуму (враховуючи зниження за його межами ефективності додаткових вкладень) стає найважливішою умовою реалізації всієї стратегії розвитку сільського господарства на основі інтенсивних чинників економічного зростання.

В Україні, незважаючи на скорочення орних земель зберігається досить високий рівень землезабезпеченості (на одну людину відповідно – 0,64 га). У

Франції, наприклад, на кожного жителя країни припадає лише 0,4 га ріллі та 0,5 га сільськогосподарських угідь, причому земель далеко не кращої якості. Однак на основі інтенсифікації виробництва за останні 20 років валовий обсяг продукції сільського господарства зріс у Франції майже в 1,4 рази і становить зараз в середньому за рік 64 млрд. євро, а в середньому в розрахунку на 1 га сільгоспугідь в 5 разів більше, ніж в Україні, на душу населення – в 2,6 рази, на одного зайнятого в сільському господарстві – в 5,8 рази більше. Повністю забезпечуючи населення країни продовольством, Франція стала другим у світі експортером сільськогосподарської продукції, продаючи на зовнішньому ринку приблизно 15 % її валового виробництва, в тому числі значний обсяг тваринницької продукції [9, с.333].

Безпрецедентних результатів на основі інтенсифікації сільського господарства зумів досягти Ізраїль, який збільшив за 60 років після створення країни валовий обсяг сільськогосподарської продукції на напівпустельних землях в 20 разів! Значним є (понад 1,5 млрд. дол. в рік) його експорт продовольства, в тому числі в європейські країни. Високоінтенсивне сільське господарство розвинене в Швеції, Фінляндії, Нідерландах. Навіть Індія і Китай з ще більш низькими показниками землезабезпеченості домоглися величезного прогресу в інтенсифікації сільського господарства, отже, в загальному розвитку села.

Аналіз показує, що процес інтенсифікації в розвинених країнах, зокрема в США, базується на ряді складових. У їх числі:

- 1) міцні наукові основи, відповідні методичні та аналітичні розробки;
- 2) оптимізація розмірів і структурна збалансованість капіталу, матеріальних ресурсів у розрахунку на одиницю земельних угідь (цей оптимум, наприклад, по фондомісткості в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в 3-4 рази і більше перевершує українські показники, по добривах – в 10 і більше раз, досягаючи 500-600 кг і більше мінеральних добрив на 1 га посівної площі і т. д. ;
- 3) активна протекціоністська аграрна політика і система державного

економічного регулювання і соціального захисту сільських товаровиробників;

4) ринковий механізм, методи господарювання та управління відповідно до принципу «ринок регулює – держава коригує», з урахуванням критеріїв економічної ефективності та соціальної справедливості [11, с.347].

З початком ринкових реформ аграрне співтовариство, сільськогосподарські виробники очікували, що буде здійснено комплекс цілеспрямованих заходів щодо підвищення ефективності та рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. На жаль, цього не сталося, не були виділені і необхідні ресурси, перш за все для підтримки і підвищення економічної родючості ґрунту, врожайності полів, як безпосереднього результату інтенсифікації. У проходженні цього шляху з'явилися навіть дивні нововведення. Якщо в колишній плановій системі величезна кількість мінеральних добрив втрачалася, виявлялася кинutoю на околицях полів, псувалася під відкритим небом, але в звітах зазначалося, що план їх внесення в ґрунт виконаний, то тепер часто поля взагалі не удобрюють і родючість продовжує стрімко падати. За роки нинішніх реформ в цьому сегменті інтенсифікації сільського господарства винос поживних речовин із ґрунту в три рази перевищив їх повернення. Причому за той же період виробництво мінеральних добрив в країні навіть зросло, і при скороченні посівної площі на 5 % їх дози в розрахунку на 1 га повинні були збільшитися майже в 1,4 рази.

Насправді ці дози, всупереч світовим тенденціям і навіть плановій практиці, скоротилися в 2,2 рази (з 88 до 38 кг), оскільки більше 80 % мінеральних добрив експортується і використовується для підвищення економічної родючості земель зарубіжних фермерів. Одночасно скоротилося внесення органічних добрив (в розрахунку на 1 га посіву – в 10,2 рази). Зараз на 15 % посівних площ не вносяться мінеральні добрива взагалі, а на 98 % цих площ – органічні. У 1990-2015 роках застосування хімічних засобів захисту рослин скоротилося в 9 разів. На 95 % посівних площ порушена

сівозміна. В результаті врожайність основних культур, як і вихід продукції рослинництва в розрахунку на 1 га земельних угідь, в постійних цінах фактично не змінилися і підтримуються за рахунок виснаження природної ґрунтової родючості. Якщо за 2010-2015 рр. врожайність зернових в країні практично залишилася на рівні 48 ц/га, то у Франції, Німеччині, США, Англії вона зросла на 15-20 ц/га і перевищила 70 ц/га. За ті ж роки загальний вихід продукції з 1 га сільськогосподарських угідь, зважаючи на виробничі витрати, скоротився в Україні на 10 %, в тому числі продукції тваринництва – більш ніж на 1/3 [41, с.153].

Все це свідчить про явну тенденцію до зниження рівня інтенсифікації, що підтверджується динамікою технічного оснащення сільського господарства, станом машинно-тракторного парку, системи енергозабезпечення. Перш за все значно скоротилася кількість основних видів техніки.

Так, за 1990-2015 рр. кількість тракторів зменшилася в 4,5 рази, зернозбиральних комбайнів – майже в 5 разів, кормозбиральних – в 9 разів, що призвело до істотного збільшення навантаження на кожен машину, отже, зниження технологічних можливостей виробництва. Енергетичні потужності на 100 га посівної площі скоротилися з 364 до 212 к. с. Низьким залишається якість техніки вітчизняного виробництва, ступінь її зносу зросла за той же період в 2 рази, а коефіцієнт оновлення зменшився в 2,1 рази. Негативні тенденції до зниження показників інтенсифікації спостерігаються в тваринництві, про що свідчить скорочення поголів'я худоби на одиницю земельної площі, його низька продуктивність (в 2-3 рази нижче за показники розвинутих країн).

Загалом процес інтенсифікації сільського господарства, його економічну ефективність характеризує динаміка співвідношення витрат і результатів на одиницю земельної площі. За 2010-2015 рр. в умовах дії ринкового механізму практично при тій же площі сільськогосподарських угідь спостерігалася зростання валової продукції сільського господарства в

постійних цінах при зниженні або стабілізації фондооснащеності галузі. Тому не було такого падіння фондівдачі, як в умовах дореформеного витратного економічного механізму [36, с.97].

Однак ці показники не повинні вводити в оману. При сформованих методах господарювання та управління, перекося в ринковому механізмі цінових співвідношень закономірно знижують вихід продукції на одиницю сукупних витрат у фактичних ринкових цінах і, відповідно, зростає собівартість основних видів продукції.

Все це негативно позначається на показниках ефективності та конкурентоспроможності виробництва, перш за все на його рентабельності. Товарне виробництво «особливого роду» трансформувалося в таке собі поєднання стихійності ринку, у зв'язку з чим «планові» цінові диспропорції змінилися дуже високим диспаритетом цін. На зміну державної монополії прийшли монополізм партнерів сільського господарства по АПК і чиновницьке свавілля. В умовах домінування владної вертикалі над іншими гілками влади все частіше в структурах державного управління на всіх ієрархічних рівнях приймаються вольові рішення.

Якщо в сільському господарстві в 2010 р без урахування субсидій та при заниженій в 2 рази оплати праці рентабельність становила 12,4 %, в 2014 р – 2,1 %, . Така динаміка стала прямим наслідком вольових рішень, що призводять до диспаритету цін на продукцію галузі та промислові засоби виробництва, що, в свою чергу, свідчить про відсутність дієвого державного економічного регулювання сільського господарства. Про це говорять дані джерел власних нагромаджень сільськогосподарських підприємств, які використовуються для додаткових вкладень в підвищення рівня інтенсифікації, а також питома вага села в загальних інвестиціях в економіці. Якщо в 1990 році ця частка становила 16 %, то в 2015 р – лише 3 %.

У дореформений період значну частину інвестицій в сільське господарство забезпечував державний бюджет. У 2015 р його частка не перевищувала 1,5 %. Значні абсолютні цифри приросту інвестицій, але вони

вкрай низькі для здійснення інтенсифікації сільського господарства. Це на порядок менше відповідних вкладень на поточну підтримку досягнутого високого, оптимізованого за параметрами, рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в ряді західних країн – членів СОТ. Така підтримка, мабуть, дозволена правилами цієї організації.

Україна, володіючи величезним земельно-ресурсним потенціалом, а відтак й біопродуктивністю сільськогосподарських угідь при правильній розстановці макроекономічних пріоритетів також могла б з успіхом реалізувати ці переваги. За нинішньою угодою з СОТ це недосяжно. Для багатьох країн такі угоди дозволяють субсидувати сільське господарство до 1 тис. дол. і більше на 1 га, а в Україні дозволена підтримка в сумі менше 50 дол. (та й ті виділяють тільки на 50 %).

Можна сказати, що необхідні для переходу сільського господарства на інтенсивний шлях розвитку ресурси краще направити на підвищення продуктивності угідь, на що орієнтує і потреба продовольчої безпеки країни. Але, це вимагає величезних витрат, оскільки більша частина цих земель надзвичайно сильно деградована. У перспективі, в міру оптимізації розмірів і структури матеріально-технічної бази аграрного сектора, комплексного якісного перетворення всіх факторів виробництва такий ж або навіть більший обсяг продукції можна буде отримати і на меншій площі сільськогосподарських земель. Не випадково в світовій практиці при насиченні агропродовольчого ринку застосовують заходи і стимули щодо скорочення посівних площ.

Економічно обґрунтовані оптимальні показники капіталу, необхідних фінансових коштів, видів виробничих ресурсів в розрахунку на 1 га землі або голову худоби в залежності від спеціалізації, галузевої структури, інших умов будуть істотно змінюватися. Тут потрібні спеціальні методичні розробки та аналітичні розрахунки. Загальним орієнтиром визначення раціональних розмірів і структури витрат можуть служити показники зарубіжних країн, а також успішних вітчизняних виробників. Причому в

одних випадках кошти доцільно направляти переважно в ефективне виробництво відповідної групи господарств, а в інших, особливо в сільській глибинці, – в створення необхідних соціальних передумов його здійснення, будівництво доріг, житла, інженерної інфраструктури.

Приблизні розрахунки показують, що для подвоєння продукції сільського господарства на сільськогосподарських угіддях, що використовуються в даний час, загальний розмір виробничо-технічного потенціалу в цілому треба збільшити приблизно в 3,0-3,5 рази (по окремих елементах, видах техніки, добрив і т. д. – в 4-5 разів і більше). Поточні матеріальні витрати при цьому зростуть більш ніж в два рази при скороченні витрат живої праці на 35-40 %. Загальний середньорічний обсяг фінансових коштів для відповідних вкладень в матеріальну базу інтенсифікації оцінюється в 5-6 млрд. грн. Це приблизно 45 % від суми щорічного перекачування створеного в сільському господарстві національного доходу на користь суб'єктів монопольного оточення галузі і держави [38, с.628].

Власних фінансових коштів для таких вкладень у сільське господарство, за винятком невеликої групи агропромислових компаній, які отримують рентні доходи, як правило, немає. При сформованому, практично вдвічі заниженому рівні оплати праці працівників сільського господарства, у них немає необхідних стимулів до активної виробничої діяльності, і багато осіб, особливо молодь, йдуть в інші сфери економіки. Це означає, що для активізації «людського фактора» інтенсифікації необхідно підвищити оплату сільськогосподарської праці та кваліфікацію працівників, рівень їх спеціальної підготовки, отже, збільшити вкладення в соціально-трудова сферу села, в розвиток сільської соціальної та інженерної інфраструктури, дорожньо-транспортної системи і т. д. Основними джерелами необхідних коштів виступають надходження до державного і в якійсь мірі до регіональних бюджетів, оскільки сподіватися на істотний приплив приватних інвестицій в аграрний сектор при нинішньому стані села складно.

При дотриманні правильних, справедливих пропорцій в розподілі

національного доходу і збалансованої цінової системи, що забезпечує об'єктивно необхідний рівень рентабельності сільського господарства (за наявними розрахунками, приблизно 25 % – з включенням до витрат оплати праці) галузь могла б мати власні джерела для таких вкладень. Але в країні продовжує діяти система перекачування створеного селянською працею національного доходу, в тому числі вилучення з галузі всієї доданої вартості і приблизно половини суспільно необхідного рівня оплати праці.

За розрахунками за 2010-2015 рр. середньорічний обсяг цього перекачування на користь суб'єктів монопольного оточення галузі, включаючи державу, становить в роздрібних цінах 7-8 млрд. дол., а повертається в село 1/10 цієї суми. Але і з цього щорічно близько 60 % держава через фіскальне оподаткування забирала назад.

Звичайно, в умовах уповільнення темпів економічного зростання і зниження доходів бюджету важливо правильно вибрати пріоритети витрачання коштів. На наш погляд, важливіше фінансувати інтенсивний розвиток аграрного сектора (на селі живуть 31 % населення країни), ніж витратити обмежені ресурси на реалізацію престижних проектів без достатнього економічного обґрунтування. Так що справа не в вузьких рамках бюджету, а в явних недоліках, перекосах і суб'єктивізмі проведеної аграрної, бюджетної та загальної економічної політики держави.

Висновки до 1 розділу

Рослинництво є однією із ключових галузей сільського господарства. Рослинництво відіграє величезну роль як джерело продовольчих товарів і виробничої сировини, і його розвиток є ключовим фактором у забезпеченні продовольчої безпеки. В даний час розвиток рослинництва в країні знаходиться на складному етапі реформування з усіма наслідками, що пояснюються проблемами і труднощами перехідного періоду. Послідовно вирішується проблема дефіциту окремих видів продовольства, причина якого полягає в істотному розходженні рівня доходів різних верств населення. Для поповнення нестачі необхідний приріст виробництва продукції рослинництва.

Як одна з найважливіших галузей сільського господарства і економіки країни в цілому, рослинництво включає в себе різні напрямки – від обробітку культур в овочівництві і зерновому господарстві до баштанництва та плодівництва. Фактори розвитку рослинництва надзвичайно впливають на показники його розвитку. З огляду на тісний зв'язок рослинництва з різними сферами життя суспільства і господарського комплексу країни слід відзначити ключовий вплив ряду факторів на успішний розвиток цієї галузі сільського господарства.

Раціональне поєднання тваринницької та рослинницької галузей – одне з найважливіших і необхідних умов підвищення продуктивності праці в сільському господарстві, а підвищення продуктивності праці – найважливіша економічна прерогатива сільськогосподарського виробництва.

Спираючись на досягнення науково-технічного прогресу, системні техніко-технологічні перетворення, така інтенсифікація передбачає комплекс заходів щодо забезпечення екологічної стійкості, раціоналізації природокористування.

РОЗДІЛ II

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ У ТОВ «ПОДІЛЛЯ ЕЛЕВАТОР»

2.1. Організаційно-економічні умови виробництва рослинницької продукції

ТОВ «Поділля Елеватор» знаходиться у смт. Білогір'я Білогірського району Хмельницької області.

ТОВ «Поділля Елеватор» розташоване в Лісостеповій природно-економічній зоні. Клімат м'який, з достатньо теплим літом і м'якими зимами, нестійким зволоженням.

Сума середньодобових температур – 2500-2900 °С, середньорічна температура на рівні 7,0 °С. Середня кількість опадів складає 584 мм, з них 371 мм – за період з квітня по серпень. У господарстві переважають наступні типи ґрунтів: чорноземи типові, опідзолені та сірі-лісові.

Отже, ТОВ «Поділля Елеватор» має досить сприятливі природні умови для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур, основними серед яких є зернові.

ТОВ «Поділля Елеватор» працює на умовах оренди, тобто укладання договорів на земельну частку (пай) та майно з орендодавцями. Загальна площа сільськогосподарських угідь 4316 га, середня кількість працюючих складає 125 чоловік. Забезпеченість технікою складає близько 90 %. Техніка у господарстві стара, але поступово оновлюється. Так, протягом 2013-2015 років було придбано 2 жатки, борону БГР-42 «Солоха», сівалку, зерноочисну машину.

Господарство має в своєму розпорядженні три молочно-товарні ферми, свиноферму, вівцеферму, три тракторні бригади, свій автопарк, який налічує 38 вантажних автомобілів, 40 тракторів та 11 комбайнів, тік, що значно зменшує витрати на післязбиральну доробку врожаю. Товариство має власне підсобне господарство – млин, пилораму, пекарню, кузню, пасіку.

Продуктивність виробництва залежить від величини загального земельного фонду і частки в ньому земель, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Але слід при цьому дотримуватись оптимального співвідношення земельних угідь в структурі земель сільськогосподарського призначення (рис.2.1). Надмірна їх розораність негативно відображується на виробництві продукції сільського господарства. Тобто в кожному господарстві повинно бути встановлене оптимальне поєднання ріллі і інших сільськогосподарських угідь.

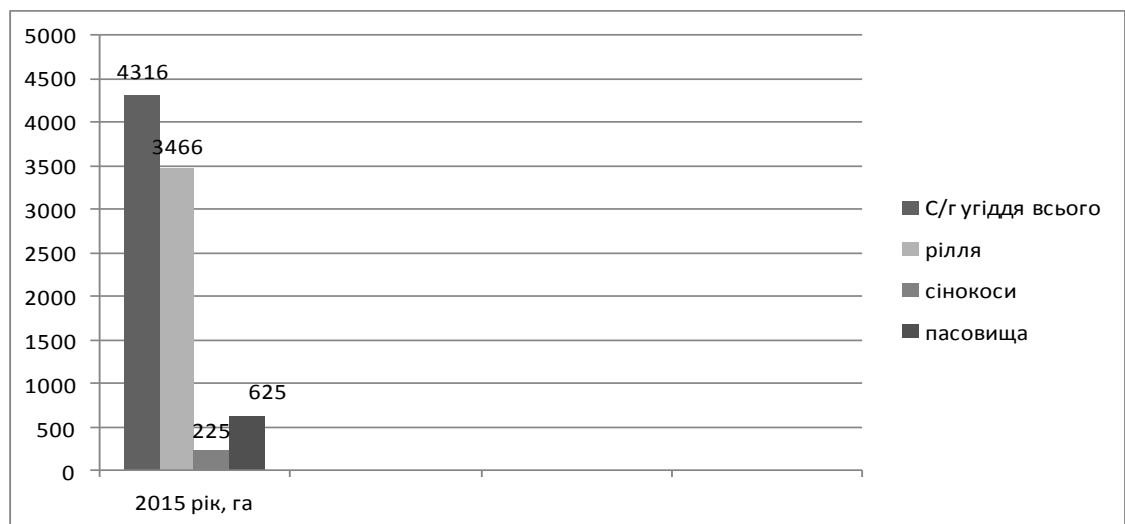

Рисунок 2.1. Структура сільськогосподарських угідь ТОВ «Поділля Елеватор» за 2015 рік

З метою виявлення ступеня освоєння земель в господарському обороті та можливостей розширення сільськогосподарських угідь необхідно здійснити аналіз використання земельних угідь.

Склад і структуру земельних угідь ТОВ «Поділля Елеватор» наведено в табл. 2.1 [27].

Таблиця 2.1

Структура сільськогосподарських угідь ТОВ «Поділля Елеватор»
за 2013-2015 роки

Земельні ресурси	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2015 у % до 2013 р.
	га	%	га	%	Га	%	
Всього сільськогосподарські угіддя	4723	100	4484	100	4316	100	91,4
В тому числі:							
Рілля	3632	76,9	3635	81,1	3466	80,3	95,4
Сінокоси	225	4,8	225	5,0	225	5,2	100
Пасовища	866	18,3	624	13,9	625	14,5	72,2
багаторічні насадження	-	-	-	-	-	-	-

З таблиці 2.1. видно, що у порівнянні з 2013 роком у 2015 році сільськогосподарські угіддя ТОВ «Поділля Елеватор» зменшилися на 8,6 % (407 га), площа ріллі зменшилася на 4,6 %, а площа пасовищ, відповідно, на 27,8 %. Зменшення сільськогосподарських угідь відбувається за рахунок того, що землі товариством беруться в оренду, а частина із них відійшла для створення нових фермерських господарств у районі. Аналіз структури сільськогосподарських угідь підприємства свідчить про те, що найбільшу частину займає рілля – 80,3 %. Високий рівень розораності угідь господарства свідчить про те, що земля використовується досить ефективно.

Рівень економічної ефективності використання землі в ТОВ «Поділля Елеватор» наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Ефективність використання земельних угідь в
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Показники	Роки		
	2013	2014	2015
Вироблено на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.:			
валової продукції	1752,1	1950,8	2680,1
валового доходу	739,57	814,45	1108,0
Прибутку	-110,73	175,96	133,0
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц:			
Молока	205,5	216,7	196,5
м'яса всіх видів (у живій вазі)	9,3	9,5	10,7
Вироблено свинини на 100 га ріллі, ц	3,0	0,4	3,8

Аналізуючи дані таблиці, слід зазначити, що у 2015 році досягнуто вищого рівня ефективності використання земельних угідь, порівняно з 2013 роком. Так у 2015 році в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено більше, ніж у 2013 році, валової продукції – на 41,1 %, валового доходу – на 49,8 % і отримано прибуток, в той час як у 2013 році було отримано збиток.

В цілому можна сказати, що у господарстві покращилася ефективність використання земельних угідь. Земля використовується досить раціонально та високоефективно.

За даними табл. 2.3 видно, що ефективність трудових ресурсів у ТОВ «Поділля Елеватор» в період з 2013 по 2015 рік покращилася, хоч і загальна чисельність працівників зменшилася на 45 осіб (26,5 %). Відповідно зменшилася і кількість відпрацьованих людино-годин (на 4,0 %), затрати праці в розрахунку на одного середньорічного працівника зросли на 30,6 %.

Коефіцієнт використання трудових ресурсів є досить високим, що свідчить про ефективне використання наявних у підприємстві трудових ресурсів. За даний період він зріс з 0,74 до 1,26 (на 70,3 %), це свідчить про

те, що трудові ресурси в господарстві використовуються надміру, кількість відпрацьованих людино-годин одним працівником значно перевищує норматив робочого часу. Кращі показники даний коефіцієнт має по тваринництву, отже, саме в цій галузі краще використовуються трудові ресурси. У рослинництві однією з причин неповного використання трудових ресурсів є сезонний характер виробництва.

Таблиця 2.3

Наявність та використання трудових ресурсів
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 у % до 2013 р
Середньорічна чисельність працівників зайнятих у с.-г. виробництві, осіб у т.ч.:	170	121	125	73,5
у рослинництві	99	62	65	65,7
у тваринництві	71	59	60	84,5
Відпрацьовано всього люд.-год.	296215	272702	284425	96,0
в т.ч. у рослинництві	58000	-	-	-
у тваринництві	169000	-	-	-
Відпрацьовано 1 працівником, люд.-год.	1742	2254	2275	130,6
в т.ч. у рослинництві	586	-	-	-
у тваринництві	2380	-	-	-
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,74	1,25	1,26	170,3

Простежимо динаміку продуктивності праці у даному господарстві за останні 3 роки.

З даних табл. 2.4 бачимо, що рівень продуктивності праці у ТОВ «Поділля Елеватор» зріс, якщо у 2013 році одним працівником вироблялося продукції на 48,5 тис. грн., то у 2015 році – на 92,55 тис. грн. У рослинництві рівень продуктивності праці значно збільшився – у 2,7 рази. Також зросла і годинна продуктивність праці (на 46,2 %). У 2013 році за 1 люд.-год. вироблялося продукції на 27,84 грн., а у 2015 році – на 40,71 грн.

В цілому продуктивність праці у господарстві має тенденцію до зростання.

Таблиця 2.4

Динаміка вартісних показників продуктивності праці в
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 у % до 2013 р
Вироблено валової продукції сільського господарства – всього на 1 працівника, тис. грн.	48,50	72,06	92,55	191,0
в т.ч. у рослинництві	43,68	75,36	119,11	в 2,7 р.
у тваринництві	55,22	68,59	63,78	116,2
Вироблено валової продукції сільського господарства на 1 люд.-год., грн., всього	27,84	32,01	40,71	146,2

Створення всебічно розвинутого високопродуктивного сільського господарства вимагає відповідного рівня розвитку матеріально-технічної бази, яка є найважливішою складовою частиною продуктивних сил і має багатогранне значення в розвитку агропромислового виробництва. У складі матеріально-технічної бази першорядну роль відіграють засоби виробництва і виробничі фонди.

З таблиці 2.5 видно, що найбільшу питому вагу в структурі основних фондів займають будинки, споруди та передавальні пристрої (в середньому по трьох роках – 58,2 %), машини та обладнання (26,1 %). Найменшу питому вагу займають інструменти, прилади і інвентар (0,5 %).

Таблиця 2.5

Структура основних виробничих фондів ТОВ «Поділля Елеватор»
за 2013-2015 роки (на початок року)

Види основних засобів	Наявність основних фондів, тис. грн.			Питома вага, %		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Будинки, споруди та передавальні пристрої	3119,1	3161,9	2805,0	59,7	59,7	55,1

Продовження табл.2.5

Машини та обладнання	1324,9	1341,9	1399,0	25,4	25,3	27,5
Транспортні засоби	153,0	153,0	153,0	2,9	2,9	3,0
Інструменти, прилади, інвентар(меблі)	19,0	23,7	24,0	0,4	0,4	0,5
Робоча і продуктивна худоба	604,1	613,8	710,0	11,6	11,7	13,9
Разом основних засобів	5220,1	5294,3	5091,0	100	100	100

За період з 2013 по 2015 роки частка вартості будівель, споруд і передавального устаткування незначно зменшилась (з 59,7 до 55,1 %). Поряд з цим зросла частка вартості машин і обладнання (з 25,4 до 27,5 %), а частка вартості транспортних засобів, інструментів, приладів залишилася майже незмінною. Частка вартості продуктивної худоби за цей час зросла з 11,6 до 13,9 %. Все це відображає позитивні якісні зміни в розвитку матеріально-технічної бази господарства.

Дослідимо наявність та ефективність використання виробничих фондів в даному підприємстві (табл. 2.6). У 2015 році середньорічна вартість основних виробничих фондів у товаристві, порівняно з 2013 роком, зменшилося на 15,1 %, зокрема на 1 га сільськогосподарських угідь – на 9,1 %, а на 1 середньорічного працівника зросла на 15,7 %. Отже, можна сказати, що забезпеченість основними фондами господарства залишилася майже незмінною. Якщо у 2013 р. на 1 га сільськогосподарських угідь приходилось основних фондів на суму 1,1 тис. грн., то у 2015 році – на 1,0 тис. грн. Разом з цим зросла фондоозброєність з 30,6 до 35,4 тис. грн., що є позитивним фактором для господарства.

Таблиця 2.6

Забезпеченість основними виробничими фондами ТОВ «Поділля Елеватор»
та економічна ефективність їх використання за 2013-2015 роки

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 у % до 2013 р
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	5209,6	4530,8	4422,0	84,9

Проовження таблиці 2.6

на 1 га с.-г. угідь	1,1	1,0	1,0	90,9
на 1 середньорічного працівника	30,6	37,4	35,4	115,7
Вартість валової продукції, тис. грн.	8244,8	8718,7	11568,4	141,1
Фондовіддача	1,59	1,93	2,62	165,0
Фондомісткість	0,64	0,52	0,39	61,0
Норма прибутку, %	-6,7	10,8	6,9	-

Як бачимо, основні фонди у господарстві використовуються досить ефективно, про що свідчить зростання фондовіддачі, з 1,59 до 2,62 (на 65,0 %). Якщо у 2013 році на 1 грн. основних фондів вироблялося готової продукції 1,59 грн., то у 2015 р. – 2,62 грн.

Фондомісткість зменшилась з 0,64 до 0,39 (або на 39,0 %), що свідчить про покращення рівня забезпеченості господарства основними засобами. Якщо у 2013 році на кожну гривню виробленої продукції припадало 0,64 грн. основних виробничих фондів, то у 2015 р. – 0,39 грн., зменшення даного показника має позитивну тенденцію для господарства.

У товаристві зросла величина прибутку на 1 грн. основних і оборотних фондів. Підприємство у 2015 році спрацювало прибутково.

Охарактеризуємо технічний стан та рух основних засобів ТОВ «Поділля Елеватор». Як бачимо з табл. 2.7, вартість майна господарства у 2015 році, порівняно з 2013 роком збільшилась на 1971,3 тис. грн., або на 35,6 %. Зростання господарських коштів, що підприємство має в своєму розпорядженні, свідчить про збільшення майнового потенціалу підприємства. В господарстві спостерігається позитивна тенденція щодо зростання питомої ваги активної частини основних засобів. Коефіцієнт питомої частки активної частини основних засобів збільшився у 2015 році, порівняно з 2013 роком, на 0,11 в.п. (з 0,4 до 0,51).

Таблиця 2.7

Технічний стан та рух основних засобів ТОВ «Поділля Елеватор»
за 2013-2015 роки

Показники	Роки			Відхилення (2015р.до 2013р)	
	2013	2014	2015	(+,-)	%
Сума господарських коштів, які є у розпорядженні господарства, тис. грн.	5544,7	6172	7516	1971,3	135,6
Коефіцієнт питомої частки активної частини основних засобів	0,4	0,48	0,51	0,11	X
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,057	0,068	0,089	0,032	X
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,45	0,49	0,5	0,05	X
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,071	0,107	0,053	-0,018	X

З даної таблиці також видно, що у ТОВ «Поділля Елеватор» значно зріс коефіцієнт оновлення основних засобів, з 0,057 у 2013 році до 0,089 у 2015 році. Це свідчить про те, що протягом останніх трьох років у господарстві відбувалося незначне оновлення основних засобів, у 2015 році частка нових основних засобів становила 9 %. У товаристві спостерігається незначне збільшення коефіцієнту зносу основних засобів з 0,45 до 0,5, що є негативною тенденцією. Коефіцієнт вибуття основних засобів має нестійку тенденцію, у 2015 році даний коефіцієнт, порівняно з 2013 роком, зменшився на 0,018 в.п., а порівняно з 2014 роком – у два рази.

Як бачимо, в господарстві постійно відбувається незначне оновлення основних засобів, що є позитивною тенденцією майнового стану підприємства. Такі зміни характеризують покращення функціонального стану основних засобів господарства.

Найбільшу питому вагу в структурі оборотних фондів займають виробничі запаси (48,3 %), тварини на вирощуванні та відгодівлі (22,3 %) та

незавершене виробництво (18,8 %) (див. табл. 2.8). Найменшу ж питому вагу займає готова продукція (0,4 %) та дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (0,2 %).

За період з 2013 по 2015 рік питома вага вартості виробничих запасів в структурі оборотних засобів зросла з 39,8 до 48,3 %, інша дебіторська заборгованість – з 1,1 до 4,3 %. Питома вага вартості тварин на вирощуванні зменшилася з 27,1 до 22,3 %, незавершеного виробництва – на 1,1 %, готової продукції – на 1,4 %, грошових коштів у національній валюті – з 4,0 до 1,2 %, інших оборотних коштів – з 5,7 до 3,0 %, відповідно. Таким чином, у господарстві спостерігається нестача високоліквідних активів. Частка вартості дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом залишилася незмінною (0,2 %).

Таблиця 2.8

Ефективність використання оборотних засобів в ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2013 р(+,-)
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	2559,5	2796,0	3860,5	1301
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	1,15	1,27	1,18	-0,17
Тривалість одного обороту, днів	315	312	338	23
Коефіцієнт ефективності оборотних засобів	-0,22	0,31	0,11	0,35

З табл. 2.8 видно, що економічна ефективність використання оборотних засобів у господарстві знижується. Так, якщо у 2013 році коефіцієнт оборотності становив 1,16, тривалість обороту – 315 днів, то у 2015 році ці показники становили 1,08 і 338, відповідно. Збільшення тривалості обороту фондів призводить до збільшення витрат на одиницю продукції, зниження ефективності виробництва. Коефіцієнт ефективності оборотних засобів показує, що у 2013 році на 1 грн. оборотних засобів господарство отримало

20 коп. збитку, а у 2015 році – 15 коп. прибутку.

Проаналізуємо вартість валової продукції ТОВ «Поділля Елеватор» в динаміці за 3 роки, використовуючи дані наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Вартість валової продукції ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 рр.

(у постійних цінах 2010 р.)

Види продукції	Ціна, грн. за 1 ц	Вироблено продукції, ц			Вартість продукції, тис. грн.			2015 у % до 2013
		2013	2014	2015	2013	2014	2015	
Пшениця озима	102,75	13986	25144	36663	1437,1	2583,5	3767,1	В 2,6 рази
Жито	91,19	-	-	1149	-	-	104,7	-
Гречка	357,69	184	644	1260	65,8	230,3	450,6	В 6,8 рази
Кукурудза на зерно	107,27	458	-	-	49,1	-	-	-
Ячмінь ярий	95,40	12673	6068	11620	1209,0	578,8	1108,5	91,7
Горох	106,23	2187	1657	3644	232,3	176,0	387,1	166,5
Овес	88,41	2908	1662	3517	257,0	146,9	310,9	121,0
Просо	100,48	-	872	2507	-	87,6	251,9	-
Інші зернові	140,28	1248	-	-	175,0	-	-	-
Соняшник	284,21	1372	2034	3429	389,9	577,9	974,5	В 2,5 рази
Силос	6,48	25041	24981	31870	162,2	161,8	206,5	127,7
Сінаж	9,37	37026	13823	19228	346,9	129,5	180,1	51,8
Продукція рослинництва, всього	X	x	x	x	4324,3	4672,3	7741,9	179,9
Приріст ВРХ	1164,16	425	395	459	494,7	459,8	534,3	108,0
Приріст свиней	1273,46	110	160	130	140,0	203,7	165,5	118,2
Приріст овець	1120,86	14	30	22	15,6	33,6	24,6	159,5
Молоко	248,66	9708	9720	8483	2413,1	2416,9	2109,3	87,4
Мед	2513,54	341	370	395	857,1	930,0	992,8	115,8
Вовна	410,14	-	6	-	-	2,4	-	-
Продукція тваринництва, всього	X	x	x	x	3920,5	4046,4	3826,5	98,0
Всього по господарству	X	x	x	x	8244,8	8718,7	11568,4	141,1

Як видно з табл. 2.9, вартість валової продукції в цілому по господарству за період 2013-2015 рр. зросла з 8,2 млн. грн. до 11,5 млн. грн. або на 41,1 %. При цьому ріст відбувся за рахунок рослинницьких галузей – вартість продукції рослинництва зросла з 4,3 млн. грн. до 7,7 млн. грн. або на 79,9 %, натомість вартість валової продукції у галузях тваринництва становила у 2015 р. 3,8 млн. грн. або 98,0 % в порівнянні з 2013 р.

У 2015 році підприємство мало прибуток від реалізації продукції у розмірі 155 тис. грн., в той час, як у 2013 році господарство отримало збиток у розмірі 852 тис. грн. Сума прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2015 році зросла на 0,22 тис. грн., на 1 працівника – на 6,25 тис. грн., відповідно. У 2013 році господарство на одного працівника отримувало збиток у розмірі 5,01 тис. грн., а у 2015 році – прибуток у розмірі 1,24 тис. грн. на 1 грн. виробничих витрат. Господарство у 2013 році отримало 19 коп. збитку, а у 2015 році – лише 3 коп. прибутку. Рівень рентабельності господарства зріс на 26,2 % (у 2013 році рівень збитковості становив -22,3 %), і дорівнював 3,9 % у 2015 р.

2.2. Спеціалізація та організація виробництва продукції рослинництва

Спеціалізація – це зосередження матеріальних, грошових і трудових ресурсів на виробництві окремих видів продукції, для яких існують найбільш сприятливі умови. Переважаючий розвиток певних галузей визначає виробничий напрям господарства.

Спеціалізація аграрних підприємств визначається структурою грошових надходжень від реалізації товарної продукції. Вона розраховується за головними галузями. Головною галуззю вважають ту, частка якої у грошових надходженнях підприємства перевищує 20 %. Галузі, частка яких знаходиться в межах від 10 до 20 % – такі, що розвиваються. Головні галузі визначають, переважно, і виробничу структуру господарства, його сівозміни, структуру засобів виробництва, спеціалізацію кадрів тощо.

Головні галузі у структурі виробництва аграрних підприємств повинні бути оптимальними за розмірами, що забезпечує ведення виробництва із застосуванням прогресивних технологій, сучасної техніки і раціональної організації праці. Певне поєднання додаткових галузей з головними забезпечує раціональну виробничу структуру господарства, сприяє успішному розвитку головних галузей, більш повному використанню землі, робочої сили, засобів виробництва.

Визначимо спеціалізацію ТОВ «Поділля Елеватор».

З таблиці 2.10 видно, що у господарстві в 2015 році, порівняно з 2013 роком, значно зросла вартість валової продукції (на 40,3 %), в тому числі й валова продукція рослинництва (на 64,4 %). Найбільшу питому вагу в структурі валової продукції господарства становить продукція рослинництва (61,1 %), серед якої 32,5 % припадає на озиму пшеницю. Також збільшилася і виручка від реалізації продукції в цілому по господарству у 2015 році на 32,5 %. Зокрема у рослинництві вона зросла на 32,5 %, а від реалізації продукції тваринництва – на 38,1 %. Надходження від продукції свинарства зменшились на 47,6 %. Виручка від реалізації зерна та зернобобових зросла у 2015 році на 15,7 % , від реалізації продукції скотарства – на 32,9 %, зокрема молока – на 63,2 %. В структурі грошових надходжень від реалізації продукції на продукцію рослинництва припадає 57,5 %. Тут переважає зерновий напрям, який в структурі грошових надходжень у 2015 році займав 47,5 %. Питома вага скотарства в структурі товарної продукції підприємства у 2015 р. дорівнювала 34,9 % (3,3 млн. грн.), в тому числі молока – 25,5 (2,4 млн. грн.).

ТОВ «Поділля Елеватор» має зерново-скотарський напрям спеціалізації. Головною галуззю є виробництво зернових культур.

Таблиця 2.10

Структура товарної і валової продукції ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 рр.

Вид продукції	Товарна продукція						Валова продукція					
	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Зернові та зернобобові	3893,1	54,4	3216,5	40,1	4505,8	47,5	3479,3	42,2	3792,6	43,5		54,1
в т.ч.:												
пшениця	2046,7	28,6	2470,5	30,8	2362,0	24,9	1437,1	17,4	2583,5	29,6	3767,1	32,5
ячмінь	2146,9	30,0	208,5	2,6	2153,3	22,7	1209,0	14,6	578,8	6,6	1108,5	9,5
Інша продукція рослинництва	221,8	3,1	641,7	8,0	948,6	10,0	371,0	4,5	505,6	5,8	6258,5	7,0
Всього по рослинництву	4114,9	57,5	3858,1	48,1	5454,4	57,5	3850,3	46,7	4298,3	49,3	7068,2	61,1
Продукція скотарства	2490,4	34,8	3633,6	45,3	3310,6	34,9	3124,7	37,9	3217,2	36,9	2973,0	25,7
в т.ч.:												
молоко	1481,3	20,7	3096,1	38,6	2418,9	25,5	2413,1	29,6	2416,9	29,4	2109,3	18,2
Свинарство	307,7	4,3	-	-	161,2	1,7	140,0	3,2	203,7	0,5	165,5	1,4
Всього по тваринництву	2862,5	40,0	3962,4	49,4	3955,6	41,7	4394,4	53,3	4420,3	50,7	4500,1	38,9
Промислова продукція	28,6	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Реалізація товарів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Послуги	-	-	200,5	2,5	758,8	0,8	-	-	-	-	-	-
Реалізація іншої продукції	108,2	2,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	7156,4	100	8021,2	100	9486,0	100	8244,8	100	8718,7	100	11568,4	100

Таким чином, можна сказати, що ТОВ «Поділля Елеватор» спеціалізується на вирощуванні зернових культур та виробництві молока, оскільки питома вага грошових надходжень від реалізації саме цих видів продукції є досить значною у структурі грошових надходжень від реалізації всієї продукції господарства.

При організації рослинницьких галузей важливо враховувати питання організації земельних угідь. При цьому як правило розглядають їх трансформацію у плановому році, заходи щодо поверхневого і докорінного поліпшення окремих ділянок, визначають витрати на проведення відповідних робіт; встановлюють розмір і структуру посівних площ відповідно до договірних зобов'язань і потребу підприємства в продукції рослинництва; рівень урожайності сільськогосподарських культур; нагромадження і використання добрив; захист рослин від шкідників, хвороб та бур'янів тощо.

Ефективність системи рослинництва залежить від організації використання земельних угідь, правильності обґрунтування структури посівних площ і комплексу організаційно-економічних та агротехнічних заходів щодо виробництва продукції у галузі.

В кожному підприємстві із року в рік відбувається трансформація земельних угідь, посівних площ, урожайності, валових зборів та обсягів реалізації продукції.

Виходячи з даних таблиці 2.11, можна сказати, що за останні 3 роки площа посіву у господарстві зростає з 1829 га до 2197 га (на 20,1 %). В структурі посівних площ сільськогосподарських культур площі зернових у 2015 році становили 90,9 %, решта посівної площі зайнята соняшником. Порівняно з 2013 роком посівна площа зернових та зернобобових культур у 2015 році збільшилася на 336 га, або 20,2 %, при зростанні загальної посівної площі на 20,1 %, зокрема, площа посіву озимої пшениці збільшилася на 371 га (63,7 %).

Таблиця 2.11

Урожайність сільськогосподарських культур у
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Культури	Валовий збір, ц			Зібрана площа, га			Урожайність продукції, ц/га		
	Роки			Роки			Роки		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Зернові всього	33644	36047	60360	1661	1549	1997	20,2	23,3	30,2
з них: Пшениця	13986	25144	36663	582	840	953	24,0	29,9	38,5
Жито	-	-	1149	-	-	30	-	-	38,3
Гречка	184	644	1260	38	145	120	4,8	4,4	10,5
Ячмінь	12673	6068	11620	619	265	457	20,5	22,9	25,4
Горох	2187	1657	3644	160	196	180	13,7	8,5	20,2
Овес	2908	1662	3517	170	50	146	17,1	33,2	24,1
Просо		872	2507		53	111		16,4	22,6
Соняшник	1372	2034	3429	168	189	200	8,2	10,8	17,1
Кукурудза на зерно	458			36			12,7		
Інші зернові	1248	-	-	56	-	-	22,3	-	-
Всього	x	x	x	1829	1738	2197	X	x	X

Дані таблиці 2.11 свідчать про те, що в господарстві намітилася чітка тенденція до істотного підвищення врожайності майже всіх сільськогосподарських культур. Так, урожайність озимої пшениці зросла з 24,0 ц/га, у 2013 році, до 38,5 ц/га, у 2015 році; ячменю – з 20,5 ц/га до 25,4 ц/га відповідно; соняшнику – з 8,2 ц/га до 17,1 ц/га.

Однією з причин підвищення урожайності сільськогосподарських культур є використання для посіву насіння елітних сортів в більшій кількості, збільшення обсягів внесення мінеральних та органічних добрив, використання для збору врожаю нової та високопродуктивної техніки сторонніх організацій.

Проаналізуємо стан виробництва продукції у господарстві. Виходячи з даних таблиці 2.12, можна сказати, що валове виробництво всіх видів

зернових у 2015, порівняно з 2013 роком суттєво збільшилося. Рівень товарності продукції рослинництва у 2015 році, порівняно з 2013 роком, зменшився і становив 46,3 %.

Таблиця 2.12

Динаміка валової і товарної продукції у ТОВ «Поділля Елеватор»

Продукція	Валове виробництво, ц			Реалізовано, ц			Рівень товарності, %		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Зернові та зернобобові	33644	36047	60360	38143	18037	27922	113,3	50,0	46,3
З них: Пшениця	13986	25144	36663	19801	15160	15021	141,5	60,3	41,0
Жито	-	-	1149	-	-	-	-	-	-
Гречка	184	644	1260	290	2	1033	157,6	0,3	81,9
Ячмінь	12673	6068	11620	13164	1276	8675	103,9	21,0	74,7
Горох	2187	1657	3644	3662	220	2546	167,4	13,3	69,9
Овес	2908	1662	3517	231	882	505	7,9	53,1	14,4
Просо	-	872	2507	-	497	142	-	57,0	5,7
Інші зернові	1248	-	-	995	-	-	79,7	-	-
Соняшник	1372	2034	3429	1303	1162	3717	95,0	51,7	108,4
Кукурудза на зерно	458	-	-	-	-	-	-	-	-

Якщо порівняти виробництво і реалізацію соняшнику в 2015 році, то очевидно, що підприємство мало запаси з минулих років і вдало його реалізувало. Рівень товарності пшениці суттєво зменшився. У 2013 році він становив 141,5 %, а у 2015 році – лише 41,0 %. Тобто, у 2015 році господарством було реалізовано менше половини валового виробництва озимої пшениці, обсяги реалізації пшениці значно знизилась. Однією з причин того, що господарство реалізує малу частку виробленої продукції, є низькі закупівельні ціни.

Отже, ТОВ «Поділля Елеватор» потрібно розробити таку виробничу програму, щоб врахувати попит на вироблену продукцію, державні контракти, портфель замовлень та узгодити її з потужністю господарства і

ефективним використанням наявних ресурсів. Це в майбутньому дасть великі перспективи для розвитку.

Основою виробництва продукції рослинництва є технологія вирощування сільськогосподарських культур. Головним документом при вирощуванні сільськогосподарських культур є технологічна карта. Перелік технологічних операцій визначається видом культури та прийнятою технологією (індустріальна, інтенсивна, ґрунтозахисна). На вибір технологічних операцій впливають також ґрунтово-кліматичні умови.

Можна виділити такі основні технологічні операції у процесі виробництва продукції рослинництва: обробіток ґрунту, внесення добрив, посів, догляд за посівами, збирання врожаю.

Підготовка ґрунту залежить від попередника і включає в себе такі операції: лущення, внесення мінеральних добрив, основний та передпосівний обробіток. При вирощуванні зернових культур по інтенсивній технології до посіву висувають підвищені вимоги: сіяти необхідно суворо в оптимальні агротехнічні терміни з високою точністю та якістю висіву. Провідне місце належить системі догляду за посівами. Операції по догляду за посівами включають в себе: післясходове боронування, міжрядне розпушування ґрунту, підгортання, формування густоти посівів, підживлення мінеральними добривами та обробіток пестицидами.

Збирання врожаю – найбільш відповідальний і напружений процес виробництва продукції рослинництва. Його необхідно проводити за наперед розробленим планом, у якому враховують особливості сільськогосподарських культур, оптимальний строк збирання, характеристики полів, погодні умови і наявність техніки, без втрат у максимально стислі строки.

Найкращим терміном для збирання озимої пшениці є досягнення її повної стиглості. Збирати врожай слід прямим комбайнуванням. Допускається роздільний спосіб збирання у середній восковій стиглості зерна.

Від рівня оснащеності підприємства високопродуктивною технікою, робочими машинами та механізмами і раціонального їх використання залежить ефективність господарювання підприємства, якість та швидкість збору врожаю.

Використання робочої сили на підприємстві значною мірою залежить від організації праці, яка має забезпечувати раціональне поєднання всіх складових виробництва для досягнення найефективнішого використання землі, засобів виробництва, трудових ресурсів з урахуванням новітніх досягнень науки, техніки, кращого досвіду, прогресивних технологій, раціональних методів застосування нових технічних засобів.

Під організацією праці розуміють систему заходів щодо раціонального використання робочої сили. Головне завдання організації праці – систематично поліпшувати використання живої праці. Організація праці ґрунтується на її поділі та кооперації, які сприяють розвиткові й удосконаленню способів виробництва.

Головною вимогою до організації заробітної плати в підприємстві є забезпечення необхідного підвищення заробітної плати при зниженні її затрат на одиницю продукції, а також гарантованості виплати заробітної плати за рахунок результатів діяльності підприємства.

Підприємство самостійно обирає форму та систему оплати праці і матеріального стимулювання, які найбільше відповідають стану виробництва.

Застосовується відрядна і погодинна форма оплати праці, в залежності від того, за чим ведеться облік праці. Серед систем оплати праці застосовують відрядно-преміальну систему і просту-погодинну.

Основою організації оплати праці є тарифна система, яка використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації та відповідальності. Оплата праці найманого працівника здійснюється залежно від його особистого вкладу, кількості і якості витраченої праці. Обсяг затрат праці виражається кількістю

виробленої продукції або виконаних робіт певної якості.

2.3. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва

За останні роки у вітчизняному сільському господарстві можна відзначити певні позитивні результати. Факторами, що впливають на ефективність галузі рослинництва, є сприятливі природні і кліматичні умови господарювання, в результаті чого успіх в галузі рослинництва має нестійкий характер. Тому потрібна реалізація цілого комплексу заходів щодо підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва, яка необхідна для задоволення потреб інших галузей сільського господарства, в тому числі тваринництва, організацій АПК, населення і господарського комплексу країни в цілому, а також для формування конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу.

Актуальність даної теми полягає в тому, що від правильно обгрунтованих і реалізованих заходів щодо вдосконалення діяльності суб'єкта агробізнесу при виробництві продукції в галузі рослинництва залежить його успіх на ринку з метою отримання прибутку. Рослинництво можна вважати однією з провідних галузей сільського господарства, ефективність якої впливає і на результати розвитку галузі тваринництва. Прагнення сільськогосподарських підприємств отримати максимальний прибуток за можливо короткі терміни часто призводить до порушення технологічного процесу вирощування рослинницьких культур або його окремих технологічних операцій, сівозміни, що в кінцевому підсумку призводить до зниження врожайності та в цілому ефективності виробництва продукції.

Однією з головних першорядних завдань для топ-менеджменту і управлінського персоналу різних ступенів суб'єкта агробізнесу є забезпечення його стабільної роботи з формування конкурентних переваг, випуску конкурентоспроможної продукції. Найважливішою

характеристикою управління сільськогосподарським підприємством є досягнення ефективності виробництва і його конкурентоспроможності, що характеризує результати діяльності господарюючого суб'єкта в цілому.

Стратегія сучасного агробізнесу повинна бути націлена на створення ефективного агропромислового виробництва, підвищення конкурентоспроможності господарюючих в цій сфері економіки суб'єктів за допомогою проведення їх технічної модернізації, впровадження енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, досягнення конкурентних переваг за різними параметрами, в т. ч. і прибутковості, продуманої стратегії виробничо-економічного управління.

На сьогоднішній день сільське господарство працює на велику кількість споживачів і задовольняє їхні потреби, а також інших зацікавлених сторін. Тому завдання сільськогосподарських організацій полягає не тільки в тому, щоб зібрати найбільший врожай, а й в тому, щоб вигідніше продати його. У зв'язку з цим сільгосптоваровиробникамі необхідно вирішувати управлінські рішення, що стосуються збуту максимальної кількості виробленої продукції, і організувати реалізацію цих рішень, щоб досягти найбільш високої ціни і виручки. Оскільки збутом сільськогосподарської продукції, особливо рослинницької, часто займаються сторонні організації, слід враховувати, що вони не будуть купувати неякісний товар. Для цього суб'єктом агробізнесу можуть проводитися заходи задовго до моменту збуту продукції, наприклад, щодо поліпшення якості посівного матеріалу, спеціального обробітку ґрунту, а також щодо внесення відповідних мінеральних добрив, причому в залежності від потреби ґрунту в поживних елементах, і інші, які сприятимуть у кінцевому рахунку зростанню якісних характеристик продукції.

Крім підвищення якісних параметрів необхідно звернути увагу і на вирішення проблеми попиту продукції. Навіть якщо сільськогосподарське

підприємство буде виробляти дуже якісний товар, але він не буде затребуваним, то можна говорити про те, що виробництво даного товару є неефективним. Тільки затребуваність товару і його висока якість в комплексі можуть забезпечити стабільний попит.

Розглянемо структуру виробничих витрат рослинництва у господарстві. Найбільший вплив на виробничу собівартість продукції рослинництва мають матеріальні витрати, які у структурі виробничих затрат займають 69,1 % (у 2015 році), цей вплив з року в рік збільшується (з 65 % у 2013 р. до 69,1 % у 2015 р.). Серед матеріальних витрат найбільшу частину становлять витрати на нафтопродукти, які у звітному році формували 30 % виробничої собівартості (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Динаміка структури виробничих витрат рослинництва у
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Елементи (статті) затрат	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%
Витрати на оплату праці	451,9	13,1	444,3	13,2	618,9	13,2
Відрахування на соціальні заходи	75,9	2,2	74,0	2,2	140,6	3,0
Матеріальні витрати:	2242,5	65,0	2245,1	66,7	3240,1	69,1
Насіння	479,5	13,9	572,2	17,0	698,6	14,9
Добрива	279,4	8,1	80,7	2,4	346,9	7,4
Нафтопродукти	872,8	25,3	1067,0	31,7	1406,7	30,0
Оплата послуг сторонніх організацій	51,7	1,5	175,0	5,2	379,8	8,1
Амортизація	100,0	3,9	90,8	2,7	77,4	1,8
Інші витрати	579,6	16,8	511,6	15,2	609,5	13,0
Всього витрат	3450	100	3366	100,0	4689	100,0

Розглянемо ефективність виробництва окремих видів продукції рослинництва у ТОВ «Поділля Елеватор». Головною метою діяльності будь-

якого підприємства є отримання прибутку. Але отримання прибутку залежить від ринкових цін на продукцію.

В умовах ринкової економіки ціну диктує ринок і підприємства вплинути на їх рівень не можуть. Так, з таблиці 2.14 видно, що на продукцію рослинництва ціни в динаміці за три роки нестабільні. Для прикладу, у 2015 році, порівняно з 2013 роком, ціна на пшеницю підвищилася на 27,0 грн. за 1 ц, на гречку зменшилась на 5,7 грн. за 1 ц.

Щодо собівартості продукції, то вона по всіх видах продукції підвищилася, окрім пшениці та соняшника, тому господарству необхідно так організувати виробництво, щоб досягти ефективнішого використання наявних ресурсів з максимальною раціональною віддачею і, таким чином, зменшити собівартість продукції. Зокрема, собівартість пшениці протягом трьох останніх років була відносно стабільною і становила у 2015 році 111,4 грн. за 1 ц. Щодо рентабельності продукції у даному господарстві, то чітко видно, що виробництво продукції рослинництва у 2015 р. було прибутковим, за винятком гороху та вівса.

Таблиця 2.14

Ціни та прибутковість виробництва основних видів продукції рослинництва у ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Продукція	Фактична ціна реалізації 1 ц, грн.			Повна собівартість 1 ц, грн.			Прибуток на 1 ц, грн.			Рівень рентабельності,%		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Зернові всього, в т.ч.:	112,3	139,8	143,1	114,8	115,7	117,1	-2,5	24,1	26,0	-2,1	20,8	22,2
Пшениця	118,2	141,6	145,2	118,7	107,	111,4	-0,4	34,2	33,8	-0,4	31,8	30,3
Гречка	366,9	62,1	361,2	199,4	308,	342,1	167,5	-246	19,1	84,0	-79,8	5,5
Ячмінь	132,7	120,6	179,8	120,3	132,	152,3	-5,6	12,4	27,5	-5,5	10,3	18,0
Горох	135,6	226,8	288,3	158,2	181,	298,5	-22,6	45,7	-10,2	-14,2	25,2	-3,4
Овес	85,4	149,1	136,1	85,3	116,	149,5	0,1	32,9	-13,4	0,1	28,3	-8,9
Просо	-	125,0	154,9	-	106,	107,2	-	18,9	47,7	-	17,8	44,4
Інші	119,3	-	-	122,2	-	-	-2,9	-	-	-2,3	-	-
Соняшник	237,9	305,4	367,3	316,0	210,	294,3	-78,1	95,1	73,0	-24,7	45,2	24,8

Так, найбільш прибутковим у господарстві є виробництво проса, рівень рентабельності якого становив у 2015 році 44,4 %. Що стосується озимої пшениці, то у 2013 році господарство від її виробництва отримало збиток у розмірі 2,1 грн./ц, у 2015 році рівень її рентабельності становив 22,2 %, прибуток з 1 ц пшениці дорівнював 33,8 грн. Основним фактором підвищення рентабельності та прибутковості є зниження собівартості та факторів, що її зумовлюють, а також можливість інтенсифікувати виробництво за допомогою новітніх технологій.

З даних табл. 2.15 бачимо, що у господарстві значно зросла вартість валової продукції рослинництва – з 4324,3 тис. грн. до 7741,9 тис. грн. (на 79,0 %). Разом з тим зросла величина валової продукції, що припадає на 1 га сільськогосподарських угідь, 1 середньорічного працівника. Якщо у 2013 році на 1 га угідь припадало валової продукції на 915,5 грн., то у 2015 році – на 1793,7 грн.

Таблиця 2.15

Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва у
ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 роки

Показники	Роки			2015 у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	
Вартість валової продукції рослинництва, тис. грн.:	4324,3	4672,3	7741,9	179,0
на 1 га с.-г. угідь, грн.	915,5	1041,9	1793,7	195,9
на 1 середньорічного працівника	43,68	75,36	119,12	в 2,7 рази
на 1 грн. виробничих витрат	1,25	1,38	1,65	132,0
на 1 грн. основних фондів	0,83	1,03	1,75	в 2,1 рази
Прибуток, тис. грн.:	-106,0	1543,0	1571,0	X
на 1 га с.-г. угідь, грн.	-22,4	344,1	363,9	X
на 1 середньорічного працівника	-1,07	24,88	24,16	X
Рівень рентабельності, %	-5,8	25,9	24,8	X

У 2013 році одним працівником вироблялося продукції рослинництва на 43,68 тис. грн., а у 2015 році – на 119,12 тис. грн. На 1 грн. виробничих витрат у 2013 році приходилося 83 коп. валової продукції, а у 2015 році – 1,75 грн. Тобто, окупність виробничих витрат підвищилася. Величина валової продукції, яка припадає на 1 грн. основних фондів у 2015 році, порівняно з 2013 роком, зросла у 2,1 рази.

Виробництво продукції рослинництва у 2013 році було збитковим, величина збитку становила 106,0 тис. грн. Що стосується 2014 та 2015 років, то протягом цього періоду галузь рослинництва була прибутковою. Величина прибутку у 2015 році становила 1571,0 тис. грн. Рівень рентабельності показує, що виробництво продукції рослинництва у 2013 році було збитковим для господарства. У 2015 році рівень рентабельності становив 24,8 %.

Проаналізувавши показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва, ми виявили, що у підприємстві недостатньо оновлюються насіння зернових культур, однією з причин є те, що їх значна кількість купується на стороні за досить високою ціною. Звідси спостерігається недобір врожайності, якості та ціни реалізації продукції рослинництва, що призводить і до зниження ефективності її виробництва. Тому доцільно здійснювати сортооновлення і впровадження інших новацій у виробництво.

На закінчення відзначимо, що підвищення ефективності виробництва було і залишається одним з найважливіших завдань, що стоять перед господарством. В даний час існують різні шляхи підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Вони можуть включати як один захід, так і цілий їх комплекс. Відповідно, передбачається і різна кількість витрат часу і фінансових коштів на впровадження цих заходів. В умовах розвитку науки і економіки методи та шляхи підвищення ефективності виробництва постійно піддаються різним змінам через вдосконалення здійснення технологічних операцій, самої техніки, задіяної в

їх реалізації. Необхідність у формуванні конкурентних переваг суб'єктами агробізнесу, виробництві якісної і конкурентоспроможної продукції в сучасних умовах розвитку ринку залишається незмінною. Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції не тільки дозволяє здійснювати його прибутково, задовольняти потреби ринку в якісній продукції, а й призводить до зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Висновки до 2 розділу

Загальна площа сільськогосподарських угідь ТОВ «Поділля Елеватор» 4316 га. При цьому досягнута ефективність використання земельних ресурсів характеризується наступними показниками. У 2015 році з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено більше, ніж у 2013 році, валової продукції на 41,1 %, валового доходу – на 49,8 % і отримано прибуток, в той час як у 2013 році було отримано збиток.

Найбільшу питому вагу в структурі основних фондів займають будинки, споруди та передавальні пристрої (в середньому по трьох роках – 58,2 %), машини та обладнання (26,1 %). Рівень продуктивності праці у ТОВ «Поділля Елеватор» істотно зріс: якщо у 2013 році одним працівником вироблялося продукції на 48,5 тис. грн., то у 2015 році – на 92,55 тис. грн. У рослинництві рівень продуктивності праці значно збільшився – у 2,7 рази.

Вартість валової продукції в цілому по господарству за період 2013-2015 рр. зросла з 8,2 млн. грн. до 11,5 млн. грн. або на 41,1 %. При цьому ріст відбувся за рахунок рослинницьких галузей – вартість продукції рослинництва зросла з 4,3 млн. грн. до 7,7 млн. грн. або на 79,9 %.

За останні 3 роки площа посіву у господарстві зросла з 1829 га до 2197 га (на 20,1 %). В структурі посівних площ сільськогосподарських культур площі зернових у 2015 році становила 90,9 %, решта посівної площі зайнята соняшником. В господарстві намітилася чітка тенденція до істотного підвищення врожайності майже всіх сільськогосподарських культур. Так, урожайність озимої пшениці зросла з 24,0 ц/га, у 2013 році, до 38,5 ц/га, у 2015 році; ячменю – з 20,5 ц/га до 25,4 ц/га, відповідно; соняшнику – з 8,2 ц/га до 17,1 ц/га.

Протягом 2014-2015 рр. галузь рослинництва була прибутковою. Величина прибутку у 2015 році становила 1571,0 тис. грн. Рівень рентабельності показує, що виробництво продукції рослинництва у 2013 році було збитковим для господарства. У 2015 році рівень рентабельності у підприємстві становив 24,8 %.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА І ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ У ТОВ «ПОДІЛЛЯ ЕЛЕВАТОР»

3.1. Поліпшення балансу земельних угідь і проектування урожайності сільськогосподарських культур

Розвиток галузей рослинництва безпосередньо залежить від розміру, складу та структури земельних угідь, які є в наявності сільськогосподарського підприємства. Баланс земельних угідь та їх використання у ТОВ «Поділля Елеватор» на 2017 р. наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Баланс земельних угідь та їх використання у
ТОВ «Поділля Елеватор» на 2017 р.

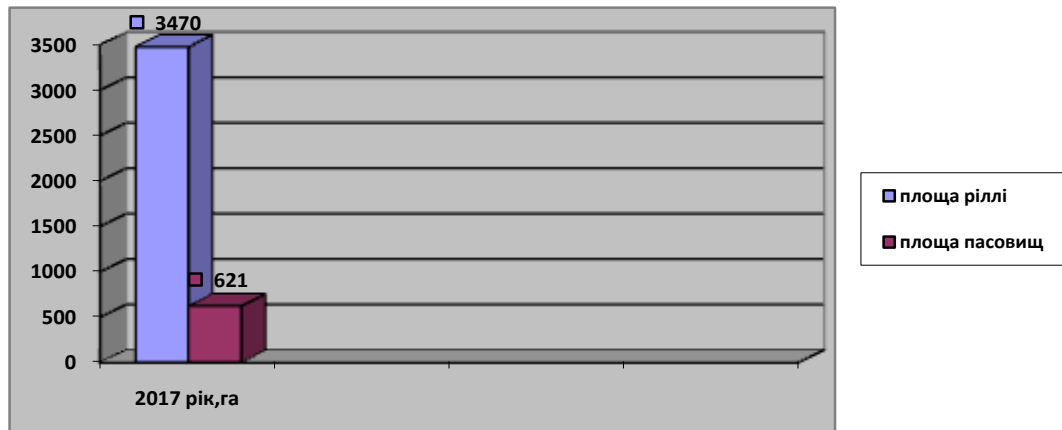
Види угідь	Наявність земель на початок планового року, га	Використання					Склад земель на кінець планового року	
		під посіви	під сіножаті	під пасовища	під закладку нових насаджень	для створення фермерських господарств	га	% до підсумку
Загальна земельна площа у власності та користуванні	4316						4316	100
Всього сільськогосподарських угідь	4316						4316	100
в т.ч.: рілля	3466	+4					3470	80,4
сіножаті	225						225	5,2
пасовища	625	-4					621	14,4

З табл. 3.1 видно, що в даному господарстві є необхідність проведення трансформації земельних угідь для більш продуктивного і ефективного вирощування сільськогосподарських культур. У 2017 році передбачається здійснити збільшення площі ріллі на 4 га за рахунок пасовищ. Отже, після проведення трансформації земельних угідь, площа ріллі у 2017 році

становитиме 3470 га, а пасовищ – 621 га.(рис. 3.1). Для ТОВ «Поділля Елеватор» доцільним було б залишити кількість сіножатей незмінною, щоб можна було забезпечити потреби тваринницької галузі господарства.

Рисунок 3.1

Баланс земельних угідь ТОВ «Поділля Елеватор» у 2017 році

Розрахунок витрат на здійснення заходів по поліпшенню земель у ТОВ «Поділля Елеватор» наведено у табл. 3.2. Сума коштів, необхідна для здійснення заходів по поліпшенню земель у плановому році, становить 835,25 тис. грн. Фінансування цих витрат здійснюється господарством лише за рахунок власних коштів.

Таблиця 3.2

Обчислення витрат на здійснення заходів по поліпшенню земель у ТОВ «Поділля Елеватор» у 2017 р.

Заходи по поліпшенню земель	Обсяги робіт, га	Витрати, грн.		
		на 1 га	всього	в т.ч. за рахунок коштів держбюджету
Поверхнєве поліпшення сіножатей і пасовищ	225	940	211500	-
	625	870	543750	-
Вапнування кислих ґрунтів	100	800	80000	-

В плановому році в господарстві передбачається збільшення внесення добрив під озиму пшеницю в такій кількості з розрахунку на 1 га: аміачної селітри та каїніту – на 0,5 ц; суперфосфату гранульованого – на 0,8 ц та гною – на 3,0.

У таблиці 3.3 проведено розрахунок прибавки урожайності озимої пшениці у ТОВ «Поділля Елеватор».

Після обчислення приростів урожайності від збільшення внесення різних видів добрив визначають планову врожайність озимої пшениці. Аналогічні розрахунки проводять по інших культурах. Підвищення врожайності решти культур на підприємстві передбачається отримати лише від збільшення доз внесення добрив (табл. 3.3).

Розглянувши дані таблиці 3.3, можна зробити висновок, що площа озимої пшениці в сумі за 3 роки є найбільшою серед площ інших культур (2375 га). Середньозважена урожайність озимої пшениці за 3 роки становить 31,9 ц/га, а планова урожайність становить 35,1 ц/га.

Таблиця 3.3

Валовий збір і планова урожайність сільськогосподарських культур у ТОВ «Поділля Елеватор»

Назва культур	Сума посівної площі за останні 3 роки, га	Валовий збір за останні 3 роки, ц	Середньозважена урожайність за останні 3 роки, ц/га	Планова урожайність, ц/га
Зернові та зернобобові	5207	х	Х	Х
в тому числі: Озимі	2405	х	Х	Х
з них: Пшениця	2375	75793	31,9	35,1
Жито	30	1149	38,3	42,5
Ярі зернові	2802	х	Х	Х
з них: Гречка	303	2088	6,9	11,3
Ячмінь	1341	30361	22,6	27,5
Горох	536	7488	14,0	18,6
Овес	366	8087	22,1	26,8
Просо	220	4627	21,0	25,5

Проовження табл. 3.3

Кукурудза на зерно	36	458	12,7	17,4
Технічні	557	X	X	X
з них: Соняшник	557	6835	12,3	14,7
Кормові	1725	x	X	X
з них: Кукурудза на силос	313	109189	348,4	379,6
Кукурудза на зелений корм	327	87024	266,1	297,3
Однорічні трави: на	135	4747,4	35,2	43,0
на зелений корм	557	83386,1	149,7	174,3
Багаторічні трави на сіно	552	24317,1	44,1	54,5
Усього	7567	x	x	X

Використання добрив дає змогу активно регулювати забезпечення рослин поживними речовинами і програмувати умови одержання запланованого врожаю.

Проблема підвищення врожайності і якості продукції набуває з кожним роком все більше і більше значення для сільського господарства. Важке економічне становище підприємств агропромислового комплексу змушує шукати нові шляхи вирощування сільськогосподарських культур, які спрямовані на зниження їх собівартості та підвищення якісних показників.

Головна мета освоєння нових технологій – це спрямування ґрунтоутворювального процесу в його природній стан, при якому ґрунти збільшували б органічну речовину. Це можливо тільки там, де застосовуються консервуючий обробіток ґрунту, який забезпечує мінімальне механічне пошкодження його верхнього шару і постійне покриття поверхні рослинними залишками.

У виробничій сфері фахівці господарств зацікавлені, в першу чергу, не стільки в збереженні родючості, скільки в успіху виробництва, підвищенні рентабельності. Хоча абстрагуватися від питань збереження ґрунтових ресурсів безвідповідально. Поняття виснаження землі є загальновідомим. Ознаками «перевтоми» ґрунту є: його пиловидний безструктурний стан, поява кірки після кожного дощу. Але насправді, земля не стільки стомлена –

скільки виснажена, пошкоджена бездумним господарюванням протягом багатьох десятиріч. В шарі ґрунту 35-40 см природа створила складний «біологічний завод» з виробництва та переробки органічних частин в гумус, в якому накопичуються і потім витрачаються поживні речовини. Механічна обробка – є грубе втручання людини, яке порушує всю мудрість природи, всі складні мікробіологічні і хімічні ґрунтоутворювальні процеси.

Рослини виробили здатність залишати після своєї життєдіяльності органічної речовини більше, ніж самі споживають. І тільки завдяки таким правилам, рослини в симбіозі з мікроорганізмами постійно збільшують родючість ґрунту.

Накопичення відмерлих рослинних залишків у вигляді особливого шару підстилки на поверхні ґрунту створює особливе сховище елементів живлення, які в міру ферментативного розкладання мікроорганізмами поступово надходять в ґрунт. Основна частина використовується мешканцями мікросвіту ґрунту, залишки з'єднуються з мінералами, перетворюючись в гумус ґрунту.

Гумус – це законсервовані поживні речовини ґрунту, велика частина гумусу важко розчинна, а тому недоступна рослинам.

У природі, згідно з сучасними уявленнями науки, рослини живляться від розкладання свіжої органіки і тільки при несприятливих умовах переходять на харчування запасами гумусу. Саме цей постійний і безперервний процес ферментативного розкладання органічної мульчі і забезпечує динамічну родючість ґрунту, повноцінне харчування рослин. Якщо процес розкладання органічного добрива періодичний і не відбувається поблизу коріння, то рослини швидко витрачають розчинні форми гумінових сполук (легкорозчинний гумус) і в решті періоду часу просто голодують. Якщо процес розщеплення органіки йде безперервно і в безпосередній близькості коренів рослин, то рослини постійно отримують повноцінне харчування, яке сприяє формуванню високого врожаю.

Тому основним фактором підвищення врожайності

сільськогосподарських культур є мульчування ґрунту свіжою органікою в достатній кількості для протікання ферментативних процесів. Однак в ґрунті для розщеплення органіки повинні бути присутніми відповідні мікроорганізми, здатні це перетравлювати.

3.2. Обґрунтування розмірів посівних площ, виробництва продукції та її розподіл

Одним з головних умов збільшення виробництва продукції рослинництва є раціональне використання орних земель, поліпшення структури посівних площ. Удосконалення структури посівних площ відбувається в основному двома шляхами: по-перше, шляхом заміни маловрожайних культур сортів високоврожайними; по-друге, при зміні спеціалізації виробництва, коли структура посівних площ розробляється заново відповідно до прийнятої нової спеціалізацією господарства.

Структура ріллі – це процентне співвідношення окремих видів або груп культур в загальній площі ріллі, а структура посівних площ – це процентне співвідношення окремих культур і їх груп у загальній площі посіву. Економічна ефективність використання ріллі і структури посівних площ виражається кількістю отриманої продукції з 1 га ріллі при найменших затратах праці і коштів на її виробництво. Розробка раціональної структури посівних площ починається з визначення економічної ефективності використання ріллі окремими сільськогосподарськими культурами. Перш за все, визначають середню врожайність сільськогосподарських культур, як середню арифметичну величину за три останні роки. Оскільки метою є встановлення продуктивності окремих сільськогосподарських культур, то і оцінка буде проводитися по виходу валової продукції в поточних цінах з 1 га посіву.

В табл. 3.4 проведено розрахунок потреби рослинницької продукції та розміру посівних площ у ТОВ «Поділля Елеватор» на 2017 р.

Дані табл. 3.4 свідчать, що потреба господарства в продукції рослинництва на плановий рік становить близько 63679,9 ц, в тому числі

озимої пшениці – 34398 ц. Для отримання такої кількості продукції рослинництва господарству необхідно засіяти 2998 га ріллі, в тому числі 980 га – озимою пшеницею. Для визначення посівних площ другим способом використовують схему чергування культур у полях сівозмін.

Таблиця 3.4

Розподіл і потреба рослинницької продукції та розміри посівних площ
сільськогосподарських культур у ТОВ «Поділля Елеватор» у 2017 р., ц

Культура	Продаж по договорах	Видача і продаж працівникам підприємства	На годівлю худоби	На громадське харчування	Для продажу на ринку, біржі	Інші фонди	Усього потрібно без насінного фонду	Площа посіву, га	Насінний фонд		Усього потрібно, ц	Планова урожайність, ц/га	Площа посіву, га
									основний	страховий			
Пшениця	25133	4500	1830	150	700	230,6	32543,6	927,2	1854,4	-	34398	35,1	980
Жито	1427	-	-	-	-	40,9	1467,9	34,5	62,1	-	1530	42,5	36
Разом озимі	26560,0	4500	1830	150	700	271,5	34011,5	961,7	1916,5	-	35928	x	1016
Гречка	1234	-	-	42	-	47	1323	117,1	117,1	17,6	1457,7	11,3	129
Ячмінь	6059	2530	2372	-	920	704,1	12585,1	457,6	869,5	130,4	13585,0	27,5	494
Горох	2663	-	-	31,8	-	60	2754,8	148,1	370,3	55,5	3180,6	18,6	171
Овес	3104	38	123	-	47	20,1	3332,1	124,3	248,6	37,3	3618	26,8	135
Просо	2688	25	-	28	-	7,5	2748,5	107,8	27,0	4,0	2779,5	25,5	109
Разом ярих	15748	2593	2495	101,8	967	838,7	22743,5	954,9	1632,5	244,8	24620,8	x	1038
Зернові і зернобобові	42308	7093	4325	251,8	1667	1110,2	56755	1916,6	3549	244,8	60548,8	x	2054
Соняшник	2912	-	-	13	-	21,7	2946,7	200,5	160,4	24,0	3131,1	14,7	213
Всього	45220	7093	4325	264,8	1667	1131,9	59701,7	2117,1	3709,4	268,8	63679,9	x	2267

Таблиця 3.5

Розміщення культур у першій польовій сівозміні у ТОВ «Поділля Елеватор»

№ поля	Площа, га	2014 р. (факт.)		2015 р. (факт.)		2017 р. (план)	
		Культура	га	культура	га	культура	Га
1	135	Озима пшениця	135	Ячмінь	135	Овес	135
2	110	Ячмінь	110	Овес	110	Соняшник	110
3	115	Гречка	65	Просо	65	Озима пшениця	65
		Овес	50	Соняшник	50	Чорний пар	50
4	130	Соняшник	75	Чорний пар	75	Озима пшениця	130
		Кукурудза на силос	55	Озима пшениця	55		
5	129	Чорний пар	129	Озима пшениця	129	Гречка	129
6	131	Озима пшениця	131	Гречка	73	Ячмінь	131
				Ячмінь	58		
7	130	Ячмінь	100	Озима пшениця	100	Ячмінь	130
		Однорічні трави	30	Жито	30		
8	133	Чорний пар	133	Озима пшениця	133	Озима пшениця	133
9	134	Озима пшениця	134	Ячмінь	98	Просо	109
				Овес	36	Ячмінь	25
10	118	Озима пшениця	118	Ячмінь	118	Озима пшениця	118
Разом	1265		1265		1265		1265

Таблиця 3.6

Розміщення культур у другій польовій сівозміні у ТОВ «Поділля Елеватор»

№ поля	Площа, га	2014 р. (факт.)		2015 р. (факт.)		2017 р. (план)	
		Культура	га	культура	га	культура	га
1	147	Озима пшениця	147	Горох	100	Озима пшениця	111
				Гречка	47	Жито	36
2	150	Гречка	80	Озима пшениця	150	Соняшник	103
		Горох	70			Ячмінь	47
3	145	Озима пшениця	145	Горох	80	Озима пшениця	80
				Соняшник	65	Однорічні трави	65
4	140	Ячмінь	55	Озима пшениця	89	Ячмінь	95
		Просо	53	Багаторічні трави	51	Горох	45
		Однорічні трави	32				
5	144	Соняшник	114	Чорний пар	144	Озима пшениця	144
		Однорічні трави	30				
6	141	Чорний пар	141	Озима пшениця	141	Озима пшениця	141
7	126	Горох	126	Озима пшениця	126	Горох	126
8	144	Чорний пар	114	Однорічні трави	50	Багаторічні трави	78
		Озима пшениця	30	Ячмінь	48		
				Просо	46	Ячмінь	66
9	135	Багаторічні трави	135	Соняшник	85	Чорний пар	135
				Однорічні трави	50		

Продовження табл.3.6

10	149	Кукурудза на силос	149	Багаторічн і трави	119	Однорічні трави	91
				Озима пшениця	30	Озима пшениця	58
Разом	1421		1421		1421		1421

Таблиця 3.7

Розміщення культур у кормовій сівозміні у
ТОВ «Поділля Елеватор»

№ поля	Площа, га	2014 р. (факт.)		2015 р. (факт.)		2017 р. (план.)	
		Культура	га	культура	га	культура	га
1	64	Озимі на зелений корм	64	Кукурудза на зелений корм	64	Озимі на зелений корм	64
2	57	Багаторічні трави	57	Озимі на зелений корм	57	Кукурудза на силос	57
3	60	Кукурудза на зелений корм	60	Озимі на зелений корм	60	Однорічні трави	60
4	59	Багаторічні трави	59	Багаторічні трави	59	Озимі на зелений корм	59
5	61	Озимі на зелений корм	61	Багаторічні трави	61	Багаторічні трави	61
6	66	Багаторічні трави	66	Озимі на зелений корм	66	Кукурудза на зелений корм	66
7	63	Озимі на зелений корм	63	Кукурудза на зелений корм	63	Озимі на зелений корм	63
8	67	Озимі на зелений корм	67	Кукурудза на зелений корм	67	Багаторічні трави	67
Разом	497		497		497		497

В даних таблицях 3.5-3.7 сформовані польові сівозміни і розміщені культури після найкращих попередників. За допомогою правильно складеної сівозміни, культура має змогу використовувати, після своїх попередників, необхідні їй поживні речовини з ґрунту в потрібній кількості, що значно підвищує урожайність і покращує розвиток культури.

Розрахунок загальної посівної площі для кожної культури у ТОВ «Поділля Елеватор» наведено у табл. 3.8.

Прогнозні розрахунки виробництва продукції рослинництва у ТОВ «Поділля Елеватор» наведено у табл. 3.9.

Як видно з таблиці, плановий збір продукції рослинництва після

доробки становитиме 150074 ц, в тому числі озимої пшениці – 32678,1 ц. При цьому вартість валової продукції рослинництва становитиме у 2017 р. 7592,1 тис. грн., в т.ч. озимої пшениці – 3357,6 тис. грн.

Таблиця 3.8

Розрахунок загальної посівної площі у ТОВ «Поділля Елеватор» (га)

Назва культури	Перша польова сівозміна	Друга польова сівозміна	Кормова сівозміна	Поза сівозміною	Усього
Пшениця	446	534	-	-	980
Жито	-	36	-	-	36
Гречка	129	-	-	-	129
Ячмінь	286	208	-	-	494
Горох	-	171	-	-	171
Овес	135	-	-	-	135
Просо	109	-	-	-	109
Соняшник	110	103	-	-	213
Кукурудза на силос	-	-	57	-	57
Кукурудза на зелений корм	-	-	66	-	66
Однорічні трави	-	156	60	-	216
Озимі на зелений корм	-	-	186	-	186
Багаторічні трави	-	78	128	-	206
Всього посівів	1215	1286	497	-	2998

У зв'язку з відсутністю достовірних даних, неможливо робити будь-які висновки про можливі тенденції в експорті органічної продукції. Проте, в останні роки площі органічного землекористування збільшувалися постійно, а також зростала кількість іноземних інспекційних організацій, які діють в країні. Це зростання доводить, що є певний потенціал для експорту.

Слід зазначити, що перспективи агроєкологічного ринку визначаються, з одного боку структурою витрат на виробництво, а з іншого цінами на вирощену продукцію.

Згідно з дослідженням ООН, при реорганізації господарств з впровадженням методів органічного виробництва продуктивність у фермерів підвищувалася на 116 %, а їх доходи збільшувалися в два-три рази, незважаючи на подорожчання виробництва і зниження врожайності (в середньому – на 30 % для зернових, бобових і олійних культур) [22].

Таблиця 3.9

Прогноз виробництва продукції рослинництва у
ТОВ «Поділля Елеватор» на 2017 р.

Назва культури	Площа, га	Збір основної продукції, ц			Вартість валової продукції, тис. грн.	
		у початково- оприбуткованій вазі		у вазі після доробки, ц	у постійних цінах 2010 р.	
		з 1 га	всього	Всього	1 ц	Всього
Зернові та зернобобові	2054	х	60548,8	57521,4	Х	6106,6
в т.ч.:						
Озимі зернові	1016	х	35928	34131,6	Х	3490,1
з них						
пшениця	980	35,1	34398	32678,1	102,75	3357,6
жито	36	42,5	1530	1453,5	91,19	132,5
Ярі зернові	1038	х	24620,8	23389,8	Х	2616,5
з них						
Гречка	129	11,3	1457,7	1384,8	357,69	495,3
Ячмінь	494	27,5	13585	12905,8	95,40	1231,2
Горох	171	18,6	3180,6	3021,6	106,23	320,9
Овес	135	26,8	3618	3437,1	88,41	303,8
Просо	109	25,5	2779,5	2640,5	100,48	265,3
Технічні	213	х	3131,1	3068,5	Х	872,1
в т.ч.:						
Соняшник	213	14,7	3131,1	3068,5	284,21	872,1
Кормові	731	х	94193,8	89484,1	Х	613,3
в т.ч.:						
Кукурудза на силос	57	379,6	21637,2	20555,3	9,37	192,6
Кукурудза на зелений корм	66	297,3	19621,8	18640,7	9,37	174,6
Однорічні трави	216	43,0	9288	8823,6	8,77	77,4
Озимі на зелений	186	174,3	32419,8	30798,8	3,81	117,3
Багаторічні трави	206	54,5	11227	10665,7	4,82	51,4
Всього	2998	х	157873,7	150074	Х	7592,1

В цілому питомі витрати на органічне виробництво в умовах України можуть бути порівняні з традиційним або вище останніх в середньому на 10-

40 %. Все залежить від правильного підбору культури. Наприклад, хвороба рослин або тварин може привести до витрат, що перебиває загальну економію на агрохімікати.

За розрахунками економістів, при поширенні систем органічного сільського господарства на територію, відповідну 10-35 % нинішніх сільськогосподарських земель, економія тільки на агрохімікати могла б скласти від 150 до 300 млн. грн. в рік. До того ж «органічний» фермер істотно заощаджує на пальному. На практиці ж органічне господарство може бути, як дешевше, так і дорожче традиційного, багато що залежить від виду виробництва, культури, місцевих умов, а ще більше – від форс-мажорів і людського фактора.

Зокрема, витрати на агрохімікати нерідко замінюються витратами на консультації по підборі культур, видів добрив, необхідних мікроорганізмів, які доводиться часом спеціально замовляти, в тому числі за кордоном. Наприклад, в компанії, яка продає на експорт органічні олійні культури і інгредієнти до них, 20-30 % витрат в собівартості продукції припадає на підготовку ґрунту і біодобрива (в аналогічному традиційному господарстві – лише близько 10 %).

Економію на хімії для зернових культур, наприклад, може нівелювати будь-яка природна перешкода, включаючи погану погоду. Виникає необхідність використовувати біогербициди, що обходиться у два-три дорожче від їх звичайних аналогів.

Парадокс органічного землеробства полягає в тому, що собівартість виробництва може бути в кілька разів нижче, ніж у звичайного сільського господарства. Причина – не доводиться витратитися на покупку пестицидів, добрив, дорогих насіння, ліків, додаткові склади, обігрів та інші необхідні в промисловому виробництві речі. При цьому вартість продукції є як правило вищою.

Перевага українських виробників перед західними багато в чому пов'язана з використанням унікальних за родючістю чорноземів, що

дозволяє виключити таку значущу для західних фермерів статтю витрат, як підготовка ґрунту протягом двох-трьох років. А відсутність у наших агрогосподарств державних дотацій (на відміну від західних, які можуть розраховувати на субсидії до 400 євро на гектар ріллі або до 40 % собівартості продукції) компенсується в середньому дворазовою і триразовою премією до ціни (в ЄС і США – приблизно 30 %). Втім, великі виробники задовольняються і звичайної маржею в 15-20 %, що наближає їх продукцію за вартістю до традиційної [36, с.78].

У той же час вести мову про високу економічну ефективність органічного виробництва не завжди коректно. Це обумовлено наступними причинами:

по-перше, з технічної точки зору органічне землеробство – це дуже складний процес. Через занепад сільського господарства в 1990-і фермерам часто не вистачає знань, щоб побудувати технологію звичайного виробництва, не те що органічного;

по-друге, виробники не можуть забезпечити достатню кількість продукту, відсутня база для відносин з ритейлерами, які вимагають великих і безперебійних поставок;

по-третє, більшість фермерів можуть виростити сировину, а ось на перетворення її в готовий продукт вже не здатні. Для цього їм потрібно працювати в кооперації з переробниками і торговими організаціями, а це доступно тільки ініціативним людям. Зараз найбільш ефективними стають ті проекти, в яких фермер сам створює готовий продукт і знаходить шляхи реалізації;

по-четверте, стримуючим фактором є сама екосертифікація, яка вимагає відповідальності. Потрібно бути готовим до постійних перевірок і при недоліках – до позбавлення статусу. Отримати сертифікат зазвичай вирішуються виробники, у яких є чітке розуміння, чому це принесе їм зростання продажу і виручки.

Перспективи ринку органічної продукції в Україні визначаються

багатьма, часто взаємовиключними факторами.

Найважливішим із них є формування інституційних основ ринку.

Як показує зарубіжний досвід, розвиток ринку органічної продукції відбувається, як правило, тільки тоді, коли цим розвитком починає займатися держава, приймаючи держпрограми з підтримки і розвитку органічного сільського господарства. У разі розробки і запуску такої держпрограми будуть неминучі якісні зміни в інституційній структурі ринку органічної продукції.

3.3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Підвищення урожайності та якості продукції рослинництва є обов'язковою умовою зростання економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі.

У ТОВ «Поділля Елеватор» розвитку галузі рослинництва приділяється значна увага, оскільки дана галузь дає господарству прибуток і є кормовою базою для тваринництва.

В основі обґрунтування виробничої програми підприємства лежить аналіз існуючої та перспективної галузевої структури розвитку рослинницької галузі.

Перспективи подальшого розвитку галузі рослинництва і підвищення її ефективності у ТОВ «Поділля Елеватор» наведено у табл. 3.10. З даних таблиці 3.10 можна зробити висновок, що підприємство має непогані перспективи для ведення беззбиткового і прогресивного господарювання у галузі рослинництва. Так, у 2017 році господарством передбачається отримати від реалізації озимої пшениці за ціною 278,5 грн. за 1 ц (при собівартості 1 ц 225,6 грн.) прибуток з 1 ц у розмірі 52,9 грн. При цьому рівень рентабельності виробництва озимої пшениці становитиме 42,1 %. За прогнозними даними на 2018 рік, можна стверджувати, що собівартість 1 ц

озимої пшениці дещо зросте (до 236,7 грн.) за рахунок зростання матеріальних витрат через переведення галузі на інтенсивну технологію. Ціна реалізації 1 ц становитиме близько 295,9 грн., а прибуток з 1 ц – 59,2 грн. За цих умов рівень рентабельності озимої пшениці зросте до 43,3 %.

Таблиця 3.10

Економічна ефективність виробництва озимої пшениці у
ТОВ «Поділля Елеватор» на перспективу

Показники	2015 р.	2017 р.	2018 р.
Площа посіву, га	953	980	1200
Урожайність, ц/га	38,5	35,1	38,0
Виробництво, ц	36663	34398	45600
Реалізація, ц	15021	25833	31920
Собівартість (з врахуванням реалізаційних витрат) 1 ц, грн.	111,4	225,6	236,7
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	145,2	278,5	295,9
Прибуток з 1 ц, грн.	33,8	52,9	59,2
Прибуток всього, тис. грн.	507,7	1366,5	1889,6
Рівень рентабельності, %	30,3	42,1	43,3

Одержання запланованого урожаю зернових культур буде досягнуто за умови запровадження чіткої системи удобрення.

Таким чином, ТОВ «Поділля Елеватор» має досить гарні перспективи подальшого ефективного і прибуткового виробництва продукції рослинництва і зокрема озимої пшениці.

Підвищення ефективності продукції рослинництва обумовлюється, поряд з впливом інших факторів, об'ємом її виробництва завдяки впливу ефекту масштабу. Крім того, великі суб'єкти агробізнесу, мають можливість не тільки виробляти продукцію, але й переробляти її, транспортувати і реалізовувати, формувати більше конкурентних переваг, в цілому бути конкурентоздатними.

Коли мова йде про виявлення шляхів підвищення ефективності сільськогосподарської продукції, актуальним буде констатувати, що за останні роки спостерігається значне зростання ефективності сільського господарства в цілому, в тому числі завдяки впровадженню більш досконалої

нової техніки і міжнародному поділу праці. Однак сільгосптоваровиробникам, особливо вітчизняним, рівень ефективності виробництва яких все ж поступається закордонним, недоцільно задовольнятися досягнутим, їм просто життєво необхідно просуватися вперед.

Головними шляхами підвищення ефективності продукції рослинництва є наступні [1, с.203]:

1) застосування інтенсивної технології вирощування сільськогосподарських культур, поліпшення родючості земель, освоєння сівозмін, посів по кращих попередниках;

2) застосування передової технології, скорочення термінів польових робіт, раціональне використання мінеральних і органічних добрив, меліорація земель, проведення протиерозійних заходів, поліпшення насінництва;

3) зміцнення матеріально-технічної бази, дотримання норм витрат сировини і матеріалів;

4) зниження рівня собівартості виробленої продукції, що сприяє збільшенню розміру прибутку галузі та підвищенню рівня рентабельності виробництва;

5) вдосконалення внутрішньогосподарського механізму матеріального стимулювання, зміцнення госпрозрахунку підрозділів;

6) велике значення для скорочення термінів проведення робіт і зростання врожайності має комплексна механізація робочих процесів, потоковий метод виконання робіт. Великий економічний ефект досягається при збиранні врожаю в оптимальні агротехнічні терміни.

Вивчення внутрішнього середовища спрямоване на розкриття тих можливостей і загроз, які ховаються всередині організації. Ефективність виробництва продукції рослинництва оцінюється рядом показників, які дозволяють в тому числі виявити сильні і слабкі сторони функціонування конкретного суб'єкта агробізнесу. До таких основних показників можна

віднести врожайність. З метою збільшення валового збору рослинницької продукції, якщо врахувати обмеженість земельних угідь, а звідси площі ріллі і посівних площ, досить високу вартість оренди землі, потрібно підвищувати врожайність.

В контексті сказаного потрібно зазначити, що надзвичайно перспективним та економічно ефективним є розвиток органічного землеробства, яке успішно практикується в країнах з розвиненою ринковою економікою.

Ринок органічної продукції – це частина агропродовольчого ринку, що виключає штучний вплив на вироблену продукцію. Основоположником теорії органічного сільського господарства є австро-німецький філософ Рудольф Штайнер, який створив концепцію біодинамічного землеробства в роботі «Духовно-наукові основи успішного розвитку сільського господарства», виданої в 1924 р.

Біодинамічний напрямок вперше призвів до відмови від застосування зовнішніх для сільського господарства речовин – мінеральних добрив, отрутохімікатів і гормональних препаратів та антибіотиків. Як і у всіх системах органічного землеробства, основним засобом підвищення врожайності в біодинаміці є компост.

Першим термін «Органічне сільське господарство» ввів Лорд Нортборн в 1939 р, а в 1940-му вийшла його книга «Поглянь на землю», в якій він розглядав ферму як єдиний організм.

В даний час в окремих країнах для позначення практики, що відповідає принципам виробництва органічної продукції, застосовують різні терміни: в Австралії, Англії, – органічне сільське господарство; в Австрії, Німеччині, Швейцарії, Італії, Франції – біологічне; в Фінляндії – природне, в Швеції, Норвегії, Данії, Іспанії – екологічне, в Естонії – екологічно чисте сільське господарство. За стандартом Євросоюзу терміни «екологічне», «біологічне» і «органічне» сільське господарство є синонімами.

У країнах, де отримало розвиток органічне виробництво,

передбачається його сертифікація міжнародними або національними організаціями. Відповідно, в нормативній документації цих організацій відображені вимоги, що пред'являються до органічного сільського господарства.

Так, в єдиних нормах органічного виробництва ЄС наводиться таке визначення: «Органічне виробництво – це цілісна система управління виробництвом сільськогосподарської продукції та продовольства, в якій поєднуються захист навколишнього середовища, високий рівень біодиверсифікації, збереження природних ресурсів, високий рівень життя тварин, а так само виробничий метод, відповідний бажанням певних груп споживачів отримувати продукцію, вироблену і перероблену природним шляхом» [11, с.58].

Міжнародна федерація руху за органічне сільське господарства (International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM) дає наступне визначення: «Органічне сільське господарство – це виробнича система, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно спирається на екологічні процеси, біологічне різноманіття і природні цикли, характерні для місцевих умов, вважаючи за краще їх в порівнянні з технологіями з несприятливими ефектами. Органічне сільське господарство поєднує традиції, інновації та науку, щоб поліпшити стан навколишнього середовища і розвивати справедливі взаємини і гідну якість життя для всіх елементів системи» [21, с.301].

Міністерство сільського господарства США визначає органічне сільське господарство як виробничу систему, яка уникає або виключає використання штучних добрив, пестицидів, регуляторів росту і хімічних кормових добавок. Воно базується на використанні сівозмін, рослинних залишків, гною, азотофіксуючих бобових культур, зелених добрив, органічних відходів, механічної культивування ґрунтів, біологічних методів боротьби з шкідниками, і все це з метою підтримки родючості ґрунту і його орного горизонту, постачання рослин поживними речовинами і для

боротьби з шкідниками і бур'янами.

Міжнародна організація ООН з продовольства і сільського господарства FAO (Food and Agriculture Organization) характеризує органічне землеробство як «комплексну систему управління виробництвом, яка стимулює і посилює благополуччя аграрної екосистеми, включаючи біологічну активність ґрунту, що досягається використанням усіх можливих агрономічних, біологічних та механічних методів в протилежність застосуванню синтетичних матеріалів для виконання специфічних функцій всередині системи»[11, с.65].

Таким чином, можна зробити висновок, що органічне сільське господарство – це система ведення аграрного виробництва, яка зводить до мінімуму або повністю виключає використання штучних мінеральних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, регуляторів росту і хімічних кормових добавок, базується на використанні сучасних сортів рослин і порід тварин, сівозмін, рослинних залишків, гною, бобових культур, зелених добрив, біологічних методів боротьби з шкідниками, проведенні механічної культивуації ґрунтів, а також відповідає документально зафіксованим і офіційно затвердженим спеціальним нормам.

IFOAM сформулювала наступні принципи органічного сільського господарства [22]:

- принцип здоров'я. Органічне сільське господарство підтримує і покращує здоров'я ґрунту, рослини, тварини, людини і планети як єдиного й неподільного цілого;
- принцип екології. Органічне сільське господарство ґрунтується на принципах існування природних екологічних систем і циклів, працюючи, співіснують з ними і підтримуючи їх;
- принцип справедливості. Органічне сільське господарство будується на відносинах, які гарантують справедливість з урахуванням загального навколишнього середовища та життєвих можливостей;
- принцип турботи. Управління органічним сільським господарство

носить попереджувальний і відповідальний характер для захисту здоров'я і благополуччя нинішніх і майбутніх поколінь та навколишнього середовища.

Виходячи з цього, можна виділити наступні елементи технології органічного землеробства:

1. Підбір культур з урахуванням їх біологічних особливостей, пов'язаних з вимогами до тепла, вологи, родючості ґрунту.

2. Сівозміна – як фактор збереження родючості ґрунтів і боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками в органічному землеробстві.

3. Обробіток ґрунту.

4. Добрива – повна відмова від синтетичних мінеральних добрив і застосування органічних.

5. Боротьба з хворобами, бур'янами та шкідниками. В органічному землеробстві система боротьби з хворобами, бур'янами та шкідниками повинна розроблятися для конкретного господарства і конкретної культури.

Виробництво органічної продукції має в Європі міцні позиції. Багато в чому це пов'язано з системою державної підтримки, яка почала активно впроваджуватися в 90-х рр. 20 ст.

Найвищі субсидії на 1 га площі ґрунтів отримують італійські фермери – 318 євро. Результат – найзначніше в ЄС число виробників і переробників органічної продукції і друге місце за площами органічних сільгоспугідь.

Найбільшу кількість контрактів на субсидії було укладено в Австрії – 19719, 286 євро на 1 га. У 2014 р 16 % австрійських сільгоспугідь були органічними – це найвищий показник в ЄС. На другому місці та за кількістю контрактів, і за часткою органічних сільгоспугідь знаходиться Швеція. В Іспанії було укладено 1405 контрактів із середніми субсидіями 195 євро на 1 га [26]. Світовий ринок органічної продукції протягом останнього десятиліття зростає приблизно на 5 млрд. дол. на рік. У 2014 р. сертифіковані органічні площі в усьому світі склали 37 млн. га, з яких 23 млн. були під пасовищами, сіножатями та луками. Зберігається стабільний світовий попит на органічні продукти харчування, волокна,

медичні та косметичні товари. У 2014 р. обсяг міжнародного обігу органічних продуктів склав 59 млрд. дол., більш ніж в два з половиною рази перевищивши рівень 2002 [24, с.220].

Найбільший ринок органічного продовольства це – США, обсяги продажу органічного продовольства становлять тут понад 45 % від загальносвітових. Потім слідує Німеччина, де в 2014 році було продано органічних продуктів на 6020 млн. євро (13,5 % від світового продажу), Франція (7,6 %), Великобританія і Канада (4,5 % і 4,3 % відповідно) [31].

Серед головних завдань органічного продовольства – стимулювання малих форм сільськогосподарського виробництва до впровадження сучасних біотехнологій і поступовий перехід до виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, поліпшення її якості відповідно до вимог виробництва екологічної продукції, а також надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам у розвитку органічного землеробства та виробництва органічних харчових продуктів.

Висновки до 3 розділу

Розвиток галузей рослинництва безпосередньо залежить від розміру, складу та структури земельних угідь, які є в наявності сільськогосподарського підприємства.

В ТОВ «Поділля Елеватор» слід провести трансформацію земельних угідь, що оптимізує їх співвідношення в земельному фонді господарства й зробить більш продуктивним і ефективним для вирощування сільськогосподарських культур.

У 2017 році передбачається здійснити збільшення площі ріллі на 4 га за рахунок пасовищ. Після проведення трансформації земельних угідь, площа ріллі у 2017 році становитиме 3470 га, а пасовищ – 621 га. Для ТОВ «Поділля Елеватор» доцільним було б залишити кількість сіножатей незмінною, щоб можна було забезпечити потреби тваринницької галузі господарства. Сума коштів, необхідних для здійснення заходів по поліпшенню земель у плановому році, становить 835,25 тис. грн.

Відповідно до планових розрахунків рівень урожайності озимої пшениці у ТОВ «Поділля Елеватор» становитиме 35,1 ц/га. Прогнозні розрахунки виробництва продукції рослинництва у ТОВ «Поділля Елеватор» свідчать, що плановий збір продукції рослинництва після доробки становитиме 150074 ц, в тому числі озимої пшениці – 32678,1 ц. При цьому вартість валової продукції рослинництва становитиме у 2017 р. 7592,1 тис. грн., в т.ч. озимої пшениці – 3357,6 тис. грн.

У 2017 році господарством передбачається отримати від реалізації озимої пшениці прибуток з 1 ц у розмірі 52,9 грн. При цьому рівень рентабельності виробництва озимої пшениці становитиме 42,1 %. За прогнозними даними на 2018 рік завдяки переведенню галузі на інтенсивну технологію розмір прибутку при вирощуванні озимої пшениці зросте до 59,2 грн., а рівень рентабельності – до 43,3 %.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Згідно із отриманими результатами можна зробити наступні висновки щодо досягнутого рівня ефективності виробництва продукції рослинництва в ТОВ «Поділля Елеватор».

Загальна площа сільськогосподарських угідь ТОВ «Поділля Елеватор» 4316 га. При цьому досягнута ефективність використання земельних ресурсів характеризується наступними показниками. У 2015 році з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено більше, ніж у 2013 році, валової продукції – на 41,1 %, валового доходу – на 49,8 % і отримано прибуток, в той час як у 2013 році було отримано збиток.

Найбільшу питому вагу в структурі основних фондів займають будинки, споруди та передавальні пристрої (в середньому по трьох роках – 58,2 %), машини та обладнання (26,1 %). Рівень продуктивності праці у ТОВ «Поділля Елеватор» істотно зріс: якщо у 2013 році одним працівником вироблялося продукції на 48,5 тис. грн., то у 2015 році – на 92,55 тис. грн. У рослинництві рівень продуктивності праці значно збільшився – у 2,7 рази.

Вартість валової продукції в цілому по господарству за період 2013-2015 рр. зросла з 8,2 млн. грн. до 11,5 млн. грн. або на 41,1 %. При цьому ріст відбувся за рахунок рослинницьких галузей – вартість продукції рослинництва зросла з 4,3 млн. грн. до 7,7 млн. грн. або на 79,9 %.

За останні 3 роки площа посіву у господарстві зросла з 1829 га до 2197 га (на 20,1 %). В структурі посівних площ сільськогосподарських культур площі зернових у 2015 році становили 90,9 %, решта посівної площі зайнята соняшником. В господарстві намітилася чітка тенденція до істотного підвищення врожайності майже всіх сільськогосподарських культур. Так, урожайність озимої пшениці зросла з 24,0 ц/га, у 2013 році, до 38,5 ц/га, у 2015 році; ячменю – з 20,5 ц/га до 25,4 ц/га.

Протягом 2014-2015 рр. галузь рослинництва була прибутковою. Величина прибутку у 2015 році становила 1571,0 тис. грн. Рівень рентабельності показує, що виробництво продукції рослинництва у 2013 році

було збитковим для господарства. У 2015 році рівень рентабельності становив 24,8 %.

Розвиток галузей рослинництва безпосередньо залежить від розміру, складу та структури земельних угідь, які є в наявності сільськогосподарського підприємства. В ТОВ «Поділля Елеватор» слід провести трансформацію земельних угідь, що оптимізує їх співвідношення в земельному фонді господарства й зробить більш продуктивним і ефективним для вирощування сільськогосподарських культур.

У 2016 році передбачається здійснити збільшення площі ріллі на 4 га за рахунок пасовищ. Отже, після проведення трансформації земельних угідь, площа ріллі у 2016 році становитиме 3470 га, а пасовищ – 621 га. Для ТОВ «Поділля Елеватор» доцільним було б залишити кількість сіножатей незмінною, щоб можна було забезпечити потреби тваринницької галузі господарства. Сума коштів, необхідна для здійснення заходів по поліпшенню земель у плановому році становить 835,25 тис. грн.

Відповідно до планових розрахунків рівень урожайності озимої пшениці у ТОВ «Поділля Елеватор» становитиме 35,1 ц/га. Прогнозні розрахунки виробництва продукції рослинництва у ТОВ «Поділля Елеватор» свідчать, що плановий збір продукції рослинництва після доробки становитиме 150074 ц, в тому числі озимої пшениці – 32678,1 ц. При цьому вартість валової продукції рослинництва становитиме у 2017 р. 7592,1 тис. грн., в т.ч. озимої пшениці – 3357,6 тис. грн.

У 2017 році господарством передбачається отримати від реалізації озимої пшениці прибуток з 1 ц у розмірі 52,9 грн. При цьому рівень рентабельності виробництва озимої пшениці становитиме 42,1 %. За прогнозними даними на 2018 рік завдяки переведенню галузі на інтенсивну технологію розмір прибутку зросте до 59,2 грн., а рівень рентабельності при вирощуванні озимої пшениці – до 43,3 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / Андрійчук В. Г. // Економіка АПК. – 2014. – № 2 – С. 5-21.
3. Бершицький Ю.І. Ефективність відтворення процесів виробництва в рослинництві: монографія / Бершицький Ю.І.. – Харків, 1994. – 125 с.
4. Бойко В.І., Лебідь Є.М., Рибка В.С. та ін.. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва [Монографія] За ред.. В.І. Бойка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. – 398с.
5. Бойко В.І. Зерно і ринок: Монографія /І.І. Бойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 312с.
6. Болдуєв М.В. Розвиток механізму державного регулювання цін у сфері агропромислового виробництва / М.В. Болдуєв // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – № 3. – С. 23-27.
7. Брошак І.С., Гевко Р.Б., Никеруй С.С. та ін. Моніторинг, шляхи покращення родючості та екологічної безпеки ґрунтів Тернопільської області: монографія – Тернопіль: «Економічна думка», 2013. – 160 с.
8. Болдуєв М.В. Розвиток механізму державного регулювання цін у сфері агропромислового виробництва / М.В. Болдуєв // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – № 3. – С. 23-27.
9. Бутило І. А. Необхідність зміни підходів до оцінки ефективності вирощування сільськогосподарських культур / І. А. Бутило // Збірник наукових праць Уманського ДАУ. – 2014. – Вип. 57. – С. 321–327.
10. Варченко О. М. Обґрунтування необхідності поєднання ринкового та державного регулювання ринку аграрної продукції / О.М. Варченко //

Науковий вісник НУБІП України. – 2010. – № 154. – Ч. 1. – С. 57-67.

11. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.] ; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.

12. Виробництво зерна в Україні: втрачені можливості та необхідність негайних дій // АгроСвіт. – 2012. – № 1. – С. 14-21.

13. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Войскобійник Ю.П., Шпикуляк О.Г., Камінський І.В. та ін.]: за ред. Ю.П. Воскобійника. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 355с.

14. Гаврилов А.И. Региональная экономика / А.И. Гаврилов. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 239 с.

15. Горланов С.А. Основы рыночных отношений в сельском хозяйстве: краткий курс лекций / С.А. Горланов, Н.Т. Назаренко. – Воронеж: ВГАУ, 2004. – 74 с.

16. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до стор.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

17. Климова Н.В. Особенности регулирующего воздействия государства на агробизнес в зарубежных странах / Н.В. Климова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2013/06/pdf/45.pdf>.

18. Коваленко О.Ю. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва / О.Ю. Коваленко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1808>.

19. Ковальчук С.В. Маркетингова цінова політика: навч. посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Гвоздецька, С.М. Синиця. – Львів.: «Новий світ-2000», 2011. – 352 с.

20. Людович О. А. Підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектору економіки / О. А. Людович // Агросвіт. – 2013. – № 13. –

С. 12–15.

21. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / за заг. ред. акад. П.Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.

22. Обзор торговой и сельскохозяйственной политики. Европейский Союз [Електронний ресурс] – Режим доступу до стор.: http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/meetings/wto_comm/RU/Trade_Policy_Brief_EU_RU_final.pdf

23. Олійник О.В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95-100.

24. Пархомець М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика: монографія / М. К. Пархомець, М. З. Матвійчук; за ред. М. К. Пархомця. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2012.– 228 с.

25. Плотнікова М. Ф. Розвиток підприємств зернопродуктового підкомплексу в сучасних умовах / М. Ф. Плотнікова // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 35 – 41.

26. Побирченко В.В. Европейский опыт реализации концепции единой аграрной политики / В.В. Побирченко, Е.А. Шутаева, Е.С. Коломиец // Європейські перспективи. – 2011. – № 4. – ч. 3. – С. 5-15.

27. Річні звіти соціально-економічного розвитку ТОВ «Поділля Елеватор» за 2013-2015 рр.

28. Саблук П.Т. Стан і напрямки розвитку аграрної реформи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С. 14-15.

29. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Геець В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696 с.

30. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства навч. Посіб.- 3-тє вид., випр. і доп. – К: Знання, 2012. – 668 с.

31. Сельскохозяйственная политика ЕС после 2013 года

[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.agrardialog.ru/prints/details/id/69>.

32. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Арт'юмова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.

33. Струмилин С.Г. Избранные произведения в п'яти томах. На плановом фронті / С.Г. Струмилин. – М.: Изд-во «Наука», 1964. – Т. 2. – 444 с.

34. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі: монографія / [І.М. Школа, П.І. Шилерницький, О.В. Зибарева та ін.]; [за ред. І.М. Школи]. – Чернівці: Книги-XX, 2004. – 360 с.

35. Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/832/2000>

36. Хорунжий М.Й. Сучасні вимоги до інструментарію аграрної економічної науки та практики / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2015. – № 1. – С. 96-100.

37. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу: підручник / М. Й. Хорунжий. – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.

38. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) / За ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 697 с.

39. Чухно А. Нова економічна політика // Економіка України. – 2005. – № 6. – с. 4-10.

40. Шморгун Л.Г. Удосконалення антимонопольного законодавства щодо захисту аграрного ринку / Л.Г. Шморгун, Т.М. Гедзь // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 56-61.

41. Шпичак О.Г. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О.Г. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150-155.